

ARTYKUŁY

Rola ekspertyzy wariograficznej w postępowaniu karnym

DOI: 10.53024/3.3.55.2024

ANDRZEJ LEBIEDOWICZ*

Streszczenie

Przedmiotowa publikacja porusza kwestię współczesnej roli ekspertyzy wariograficznej w ramach polskiego postępowania karnego. Omawia historię badań poligraficznych. Odnosi się do technik badawczych stosowanych przez ekspertów z tej dziedziny, jak też nietypowych przypadków badań budzących kontrowersje. Wskazuje podstawy prawne badań poligraficznych. Dodatkowo zwraca uwagę na kwestię ich wartości dowodowej i diagnostycznej. Szeroko omawia poglądy Sądu Najwyższego i sądów powszechnych sformułowane w tej materii począwszy od 1963 r. do chwili obecnej. Końcowo akcentuje rolę standaryzacji badań poligraficznych oraz popularyzacji wiedzy na ich temat wśród prawników.

Słowa kluczowe: badania wariograficzne, poligraf, wykrywacz kłamstw, związek emocjonalny, poszlaka

WSTĘP

Badania wariograficzne są postrzegane jako metoda „detekcji kłamstwa” i w związku z tym znajdują szerokie zastosowanie na różnych płaszczyznach. Pośród głównych obszarów ich wykorzystania wskazuje się postępowanie karne, procedurę kadrową i terapeutyczną, nadzór prewencyjny, jak też badanie osób „udzielających właściwym organom pomocy w czynnościach operacyjno-rozpoznawczych”¹. Wbrew potocznemu przekonaniu „wykrywacz kłamstwa” nie prowadzi jednak do detekcji nieprawdy, lecz jako urządzenie jest przeznaczony do rejestracji zmian

* Andrzej Lebiegowicz – prokurator Prokuratury Okręgowej w Lublinie, ORCID: 0000-0001-9192-6631.

¹ M. Charkiewicz, *Opinia z zakresu badań poligraficznych w postępowaniu podatkowym*, „Doradztwo Podatkowe – Biuletyn Instytutu Studiów Podatkowych” 2021, nr 4, s. 41.

fizjologicznych, które w toku procesu interpretacji mogą zostać ocenione jako symptomy nieszczerości². Jako, że ślad pamięciowy czynu karalnego odpowiada wszystkim kryteriom charakterystycznym dla śladu kryminalistycznego, toteż psychofizjologiczne badanie poligraficzne stanowi metodę szeroko rozumianej identyfikacji kryminalistycznej³. Już na początkowym etapie rozwoju ludzkości dostrzeżono związek pomiędzy emocjami stanowiącymi naturalny element ludzkiej psychiki, a zmianami zachodzącymi w organizmie, przy czym prawidłowość tę wielokrotnie starano się wykorzystać do „demaskowania skrywanych obaw sprawcy danego zdarzenia”⁴. Pomimo ponad 100-letniego doświadczenia w wykorzystaniu badań poligraficznych na świecie M. Szczepaniec zauważa, iż kwestia możliwości ich użycia w polskim procesie karnym wciąż jeszcze budzi wiele kontrowersji, natomiast przepisy, które regulują tę materię są interpretowane w zróżnicowany sposób⁵. Niewątpliwie jednak badania poligraficzne mają silne fundamenty teoretyczne odwołujące się między innymi do funkcjonowania autonomicznego układu nerwowego, jak również posiadają „własną procedurę i wypracowane specyficzne techniki badawcze”⁶. Współczesna kryminalistyka nie może zatem rezygnować z możliwości jakie daje badanie śladu emocjonalnego i to zarówno w ramach procesu wykrywczego, jak i dowodowego, gdyż jego wyniki mogą okazać się kluczowe dla kierunków prowadzenia wielu poważnych śledztw.

HISTORIA BADAŃ POLIGRAFICZNYCH

Najstarszym świadectwem wykorzystywania zależności wskazującym, że przeżyciom psychicznym (emocjom) towarzyszą możliwe do zaobserwowania przez inne osoby zmiany fizjologiczne, skorelowane z przemianą zachowania, jest pochodząca jeszcze z IX wieku p.n.e. instrukcja z Vedes (spisana na papirusie), w której nieznanemu autorowi udało się zauważyć, iż: „Osoba, która podała truciznę, może zostać rozpoznana. Nie odpowiada na pytania lub daje odpowiedzi wymijające, mówi bez sensu, pociera wielkim palcem stopy o podłogę, drży, jej twarz jest pobladła, grzebie palcami we włosach i próbuje wykorzystać każdą sposobność do opuszczenia domu”⁷. Ludzie już od tysięcy lat starali się wynaleźć skuteczny sposób na ustalenie, czy dana

² S. Hryszko, *Badania poligraficzne w procesie wykrywczym organów ścigania*, „Studencka konferencja naukowa nr 5”, Rzeszów-Przemysł, s. 191.

³ A. Krzyścin, *Badanie poligraficzne jako metoda identyfikacji kryminalistycznej*, cz. IV, „Problemy Kryminalistyki” 2001, nr 231, s. 13.

⁴ M. Berent, A. Bułat, *Raz jeszcze o wariografii w polskim procesie karnym. Uwagi z perspektywy kryminalistycznej i historyczno-prawnej (cz. I)*, www.creativetime.pl, dostęp: 1.11.2022 r.

⁵ M. Szczepaniec, *Możliwość wykorzystania badań poligraficznych w polskim procesie karnym*, „Zeszyty Prawnicze” 2017, nr 17.2, s. 131.

⁶ P. Kieźel, W. Woźniak, *Możliwości dochodzenia do prawdy poprzez zastosowanie badań poligraficznych*, „Kwartalnik Naukowy Fides Et Ratio” 2018, t. 36, nr 4, s. 342.

⁷ M. Kulicki, V. Kwiatkowska-Darul, L. Stępka, *Kryminalistyka. Wybrane zagadnienia teorii i praktyki śledczo-sądowej*, Toruń 2005, s. 608.

osoba wypowiada się w sposób zgodny z prawdą, lub też nie, czego przykładem może być chociażby tak niekonwencjonalna technika jak „próbna ryżowa” (mowa o niej w źródłach z 1000 r. p.n.e.), w ramach której osoba podejrzana o popełnienie występkę żuła ryż i jeśli po tej czynności był on suchy, wówczas uznawano ją za winną⁸.

Początki prowadzenia badań poligraficznych znalazły oparcie w prostej oraz pewnej idei, że „czynności poznawcze ujawnione poprzez monitorowanie fizjologicznych zmian mogą być wykorzystane do praktycznego celu – oceny zeznań podejrzanych”⁹. Już u schyłku XIX w. H. Münsterberg (uczeń W. Wundta – współtwórca współczesnej psychologii) zwrócił uwagę na „związek psychologiczny” obrazujący, dzięki medycznym urządzeniom pomiarowym, relację pomiędzy celowym oszustwem oraz jego fizycznymi reakcjami, z czym skorelowana była teza zakładająca, że przedmiotem detekcji nie jest kłamstwo, lecz towarzyszące mu symptomy emocji pod postacią zmian fizjologicznych¹⁰. Jako pierwszy w historii przypadek użycia instrumentalnej metody detekcji kłamstwa w celach praktycznych wskazuje się w literaturze przedmiotu zastosowanie przez C. Lombroso hydropletysmografu w ramach śledztwa związanego z zabójstwem 6-letniego dziecka wiosną 1902 r.¹¹. W 1917 r. w Stanach Zjednoczonych W.M. Marston podczas realizacji programu badawczego Komitetu Psychologicznego Narodowej Rady Badawczej na próbie badawczej 20 oskarżonych w sprawach karnych (którym mierzył ciśnienie krwi) opracował „test eliminacyjny” (ang. *elimination test*) zwany także testem „wiedzy o czynie” (GKT, ang. *Guilty Knowledge Test*)¹².

Pierwszy poligraf (ang. *polygraph*) został skonstruowany przez J.A. Larsona na początku lat dwudziestych minionego stulecia. Sam jego twórca posługiwał się nazwą *cardio – pneumo – psychograph*. Urządzenie składało się z klasycznego pneumografu (znanego już od XIX w.), poddanego modyfikacji sfigmografu, określanego także mianem „kardiografu”, umożliwiającego obserwację oraz zapis uderzeń tętna, jak też wahań ciśnienia krwi. Wyniki pneumografu oraz kardiografu można było utrwalić dzięki zapisom czynionym na taśmach zaczerpionego papieru, który był owinięty na bębnach kimografu¹³. Począwszy od 1920 r. to dzięki J. Larsonowi poligraf „przeszedł od wczesnego laboratoryjnego stadium eksperymentalnego do dzisiejszego stadium praktycznego”¹⁴. Przeprowadzone przez niego

⁸ Instytut Badań Wariograficznych, *Jak rozwijał się wariograf w USA?*, <https://www.wariograf.com.pl/publikacje>, dostęp: 1.11.2022 r.,

⁹ Ł. Lep, *100-letnie doświadczenia wykorzystania badań poligraficznych*, „Prokuratura i Prawo” 2021, nr 4, s. 93.

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ *Ibidem*, s. 94.

¹² *Ibidem*, s. 96.

¹³ J. Widacki, *Poligraf, czy wariograf?*, „Problemy Kryminalistyki” 2016, nr 294 (4), s. 36.

¹⁴ Ł. Lep, *100-letnie doświadczenia...*, s. 96.

19 kwietnia 1921 r. badania poligraficzne w sprawie kradzieży w Colledge Hall zostały opisane w artykule naukowym jego autorstwa pt. *Modification of the Marston Deceptive Test*¹⁵. Konstrukctorem kolejnego urządzenia w latach dwudziestych XX w., służącego do instrumentalnej detekcji kłamstwa, był C.D. Lee. „*The Berkeley psychograf*” był aparatem dwukanałowym złożonym z pneumografu oraz kardiografu, który wyposażono dodatkowo w marker pytań¹⁶. W latach trzydziestych minionego stulecia L. Keeler uzupełnił to dwupłaszczyznowe urządzenie jeszcze o psychogalwanometr. Aparat funkcjonujący pod nazwą „*Keeler polygraph*” rejestrował zatem nie tylko zmiany pracy w obrębie układu krążenia (wahania ciśnienia krwi, częstotliwość tętna), przebiegu czynności oddychania, jak też inne zmienne fizjologiczne, takie jak przykładowo napięcie mięśni, czy reakcja pletysmograficzna, ale także zmiany reakcji skórno-galwanicznej¹⁷. Jednocześnie w przestrzeni publicznej pojawiła się uproszczona nazwa tego urządzenia pod postacią „wykrywacza kłamstw” (ang. *lie-detector*)¹⁸. Jak wskazuje M. Kulicki, aparatem stanowiącym niewątpliwie pierwowzór późniejszych „detektorów kłamstwa”, było urządzenie wynalezione w latach czterdziestych XX w. przez kardiologa J. Mackenziego, które zostało przeznaczone do lekarskiego diagnozowania oraz rejestrowania. przy pomocy atramentu na taśmie papierowej, zmian tętna krwi, oddechu oraz ciśnienia. Opisy odnoszące się do funkcjonowania tego aparatu znalazły się w publikacjach autorstwa samego wynalazcy, pt. *The Ink Polygraph* na łamach „*British Medical Journal*” oraz F.E. Inbau pt. *The First Polygraph*¹⁹. J. Widacki stoi na stanowisku, że wbrew temu, co zauważył Inbau, a w ślad za nim przyjęło dziesiątki innych autorów z całego świata, „Mackenzie nie wymyślił nazwy «poligraf» na określenie aparatu rejestrującego symultanicznie więcej niż jedną funkcję organizmu”, gdyż wzmiankowana nazwa występowała na gruncie nauki europejskiej w opisanym znaczeniu już kilka dekad wcześniej. Przykładowo, jeszcze na długo przed publikacjami J. Mackenziego, autor wydanej w 1895 r. *Fizjologii człowieka*, N. Cybulski użył nazwy poligraf dla określenia urządzenia sprzężonego z kimografem, który zapisywał równocześnie więcej niż jedną funkcję organizmu²⁰. W 1945 r. J. Reid – amerykański prawnik, wynalazł tzw. Poligraf Reida, którego innowacyjność – w zestawieniu z już funkcjonującymi podobnymi urządzeniami – wyrażała się w tym, że poza kontrolą oddechu, pulsu krwi, ciśnienia, reakcji skórno-galwanicznej, prowadził on też rejestrację aktywności mięśni w obrębie stóp i ud (co było

¹⁵ *Ibidem*.

¹⁶ J. Widacki, *Poligraf, czy...*, s. 36.

¹⁷ *Ibidem*, s. 37.

¹⁸ *Ibidem*.

¹⁹ M. Kulicki, V. Kwiatkowska-Darul, L. Stępką, *Kryminalistyka. Wybrane...*, s. 610.

²⁰ J. Widacki, *Poligraf, czy...*, s. 38.

możliwe dzięki zainstalowaniu metalowych mieszków umieszczonych pod pachami badanego, jak też na siedzeniu wariografu). Opisane urządzenie jako pierwsze posiadało czujnik ruchu, służący do wykrywania aktywności fizycznej egzaminowanego²¹. Seria sukcesów L. Keelera oraz J. Reida w związku ze stosowaniem wariografu zbiegła się z założeniem w 1947 r. przez M. Wastla firmy pod nazwą Lafayette Instrument Company, która w latach pięćdziesiątych minionego stulecia rozpoczęła masową produkcję tych urządzeń i w kolejnych dziesięcioleciach stała się liderem na skalę światową na rynku, opanowując go w latach sześćdziesiątych i siedemdziesiątych aż w 90%²².

Przechodząc na grunt polski, jeśli chodzi o pierwsze wzmianki w fachowej literaturze odnośnie kwestii instrumentalnej detekcji kłamstwa, to warto tu nawiązać do pracy W.K. Zielińskiej pt. *Znaczenie psychologicznej diagnostyki dla celów śledczych*, wydanej jeszcze w 1939 r., na łamach której autorka skupiła się na dwóch rodzajach odruchów w postaci drżenia rąk w wyniku emocji (eksperymenty te zostały opisane przez O. Lipmanna oraz F. Gorphea), a także ruchów głowy oraz kończyn, jak też pulsu i częstotliwości oddychania (badania prowadzone przez O. Lipmanna)²³. Już po II wojnie światowej M. Kreutz w podręczniku pt. *Podstawy psychologii* z 1949 r. zaproponował polski zamiennik słowa poligraf. Zauważył bowiem, że: „kłamanie jest przeżyciem psychicznym innego rodzaju niż mówienie prawdy, zawiera inne składniki uczuciowe, wolicjonalne, itp. wobec czego i symptomy fizjologiczne towarzyszące mu są odmienne. Przez badanie tych symptomów w oddechu i krążeniu krwi próbował wykrywać kłamstwo Benussi, na tej zasadzie są skonstruowane specjalne aparaty, tzw. odkłamywacze. Tak więc są pewne możliwości stwierdzenia prawdziwości nawet pojedynczych zeznań niewystarczające wprawdzie do tego, by z całą pewnością można było rzec o każdym zeznaniu, czy jest prawdziwe, lecz pozwalające na oczyszczenie zebranego materiału z zeznań bardziej podejrzanych”²⁴. Już na początku lat sześćdziesiątych XX w. P. Horoszowski, kierownik Katedry Kryminalistyki Uniwersytetu Warszawskiego, pozyskał z USA dla tej placówki naukowej trzykanałowy aparat amerykańskiej firmy Stelting o nazwie „Deceptograph”. Jednocześnie wysunął wówczas propozycję, aby tego typu urządzenia określać w języku polskim „wariografami”²⁵. Jak zaznacza J. Widacki, po raz pierwszy P. Horoszowski posłużył się tą nazwą w ramach opinii z badań, które zostały przeprowadzone 27 czerwca 1963 r. w śledztwie toczącym

²¹ T. Jaworski, A. Ciesielska, *W jaki sposób można wykryć kłamstwo? Przedstawiamy wszystkie znane historii sposoby*, www.wykrywaczklamstwa.pl, dostęp: 1.11.2022 r.

²² *Ibidem*.

²³ J. Widacki, *Historia badań poligraficznych w Polsce*, [w:] *Badania poligraficzne w Polsce*, J. Widacki (red.), Kraków 2014, s. 31.

²⁴ M. Kreutz, *Podstawy psychologii*, Warszawa 1949, s. 183.

²⁵ M. Kulicki, V. Kwiatkowska-Darul, L. Stepka, *Kryminalistyka. Wybrane...*, s. 611.

się w Prokuraturze Wojewódzkiej w Olsztynie (sygn. II Ds. 25/63) w sprawie o zabójstwo. Jednocześnie wzmiankowany autor podkreślił, iż tak naprawdę terminem tym posłużył się prokurator formułując postanowienie o powołaniu biegłego i zlecając mu „przeprowadzenie badań wariograficznych”²⁶. Sąd wydający później w tej sprawie wyrok (skazujący oskarżonego na 13 lat pozbawienia wolności) w treści uzasadnienia orzeczenia, odnosząc się do przyjętej linii obrony w kontekście badań poligraficznych, nadmienił, iż: „metoda badań wariograficznych jest metodą naukową i nie można jej pominąć tylko dlatego, że nie była dotychczas u nas stosowana. Obrona oskarżonego podważała badania wariograficzne powołując się na «dzieło» Minajewa. *Amerykańskie gestapo* jest książką typowo polityczną, niemającą nic wspólnego z dziełem naukowym. Zresztą wyniki badań wariograficznych w konkretnej sprawie są zgodne z innymi przytoczonymi dowodami i stanowić muszą jedno z ogniw dowodów”²⁷.

U schyłku lat sześćdziesiątych minionego stulecia wariograf był używany w Polsce przez służby cywilne, jak też mundurowe (MSW, WSW). Wojskowa Służba Wewnętrzna wykorzystywała go głównie w sprawach wojskowych związanych z kradzieżą broni²⁸. W latach siedemdziesiątych XX w. wariograf pojawił się w sprawie Z. Marchwickiego – seryjnego zabójcy kobiet działającego na terenie Zagłębia Dąbrowskiego. W uzasadnieniu wyroku skazującego oskarżonego sąd, odnosząc się do kwestii tego urzędnika zauważył, iż „badania wariografem mają tylko charakter pomocniczy i nie mogą być interpretowane jako niezależny dowód, dający podstawy do konkretnych decyzji”²⁹. Organy ścigania sięgnęły po poligraf także w głośnej na początku lat osiemdziesiątych XX w. sprawie J. Knychwały, określanego mianem Wampira z Bytomia. Sprawca dopuścił się szeregu morderstw na kobietach w rejonie Siemianowic Śląskich, Bytomia, Piekar Śląskich oraz Chorzowa. Trudno było mu udowodnić winę, gdyż poza podobnym *modus operandi* brak było widocznych powiązań. Przełomem w śledztwie okazały się wyniki badań poligraficznych przeprowadzonych przez J. Widackiego. Od tego momentu J. Knychwała zaczął współpracować z organami ścigania³⁰.

Ł. Wiśniewski podsumowując okres do 1990 r. w Polsce zauważył, że prowadzenie badań wariograficznych osób, które zostały wytypowane w ramach spraw kryminalnych, niejednokrotnie przyczyniło się do rozwiązania wielu problematycznych śledztw. Nierzadko uzyskiwano przyznanie się do winy i sprawstwa, albo w trakcie badania, albo bezpośrednio po nim. Sam natomiast akt enuncjacji

²⁶ J. Widacki, *Poligraf, czy...*, s. 35.

²⁷ J. Widacki, *Historia badań poligraficznych...*, s. 38-39.

²⁸ Instytut Badań Wariograficznych..., <https://www.wariograf.com.pl/publikacje>, dostęp: 1.11.2022 r.

²⁹ *Ibidem*.

³⁰ A. Gawliński, *Wampir. Joachim Knychala – seryjny morderca kobiet*, Gdańsk 2022, s. 213.

umożliwiało wzbogacenie materiału dowodowego „co w późniejszych badaniach kryminalistycznych lub podczas wizji lokalnej zostało potwierdzone.” Właściwe ukierunkowanie postępowań przygotowawczych z jednej strony pozwoliło racjonalnie spożytkować siły i środki pozostające w dyspozycji organów ścigania, a z drugiej strony „oczyszczyć z podejrzeń wiele niewinnie podejrzanych osób, które trudno było wyeliminować z tego kręgu”³¹. Ostatnie trzy dekady to okres ciągłej popularyzacji badań wariograficznych, po które organy ścigania sięgają bardzo chętnie na każdym etapie prowadzonych postępowań. Nierzadko też stanowiły one jedno z podstawowych narzędzi pracy wykrywczej tzw. policyjnych Archiwów X³².

TECHNIKI BADAŃ POLIGRAFICZNYCH

Istota ekspertyzy z zakresu badań poligraficznych jest oparta na założeniu, że lęk osoby (sprawcy przestępstwa), powiązanej z inkryminowanym zdarzeniem, przed wykryciem oraz wiążącym się z tym poniesieniem odpowiedzialności znajduje wymierne przełożenie na jej reakcje fizjologiczne, które mogą zostać zarejestrowane, a następnie zinterpretowane. Są one odmienne od tych występujących u osób niewinnych (niezwiązanych ze zdarzeniem). Chodzi tu przede wszystkim o takie reakcje fizjologiczne jak: zmiany częstotliwości tętna, oddechu, ciśnienia krwi, jak też przewodnictwa elektrycznego skóry³³. Uczestnikowi danego zdarzenia w jego pamięci pozostają ślady pod postacią wspomnień, natomiast jeśli próbuje on ukryć swój udział w nim to znajduje to przełożenie na stosowne reakcje jego organizmu, a im motywacja takiej jego postawy jest silniejsza „tym stany emocjonalne są intensywniejsze, a ślady emocjonalne wyraźniejsze”³⁴.

Typowy poligraf ma na celu zarejestrowanie takich parametrów fizjologicznych jak: 1) oddech, przy czym jeden pomiar jest przeprowadzany z przepony brzusznej, zaś drugi z klatki piersiowej (*pneumo*); 2) ciśnienie krwi oraz pulsu – przy wykorzystaniu opaski, którą zakłada się na ramię (*cardio*) oraz pletysmografu (umieszczany na palcu mierzy jego ciśnienie); 3) przewodnictwa elektrycznego skóry – poprzez dwie elektrody przymocowane do płaców osoby badanej (GSR)³⁵. E. Lewandowski wskazuje na szereg przykładowych możliwości wykorzystania badań poligraficznych, takich jak: a) wstępna weryfikacja osób, które są podejrzewane o związki z określonym zdarzeniem (przestępstwem), jak też osób mogących dysponować

³¹ Ł. Wiśniewski, *Wykorzystanie wariografu w sprawach kryminalnych w Polsce do r. 1990*, [w:] *Wykorzystanie wariografu (poligrafu) w badaniach kryminalistycznych oraz kadrowych (materiały poseminaryjne)*, M. Popiało (red.), Szczytno 2009, s. 19-20.

³² P. Litka, B. Michalec, M. Nowak, *Polskie Archiwum X. Nie ma zbrodni bez kary*, Kraków 2018, s. 157.

³³ J. Wójcikiewicz (red.), *Ekspertyza sądowa*, Kraków 2002, s. 247.

³⁴ K. Szarek, *Czy wobec osoby niewinnej przeciwko której istnieją poważne poszlaki, badanie poligraficzne może dać trafny wynik?*, Wrocław 2014, s. 81.

³⁵ *Ibidem*.

informacjami o przebiegu zajścia, jego sprawcach, itp., b) ustalenie stanu wiedzy osoby badanej o realiach przestępstwa (czynu), c) sprawdzenie alibi, d) rozpoznanie rzeczy lub osób, e) wyjaśnienie sprzeczności pojawiających się w wypowiedziach (wyjaśnieniach, zeznaniach, informacjach), f) pozyskanie danych odnoszących się do miejsca uprowadzenia osoby, ukrycia zwłok, rzeczy, itp., g) poszerzenie zasobu wiedzy co do sposobu działania sprawcy, jak też podziału ról przyjętego w grupach przestępczych, h) możliwość ukrycia rzeczywistego źródła informacji³⁶.

Prowadzenie badań poligraficznych oraz wydawanie na ich podstawie miarodajnych ekspertyz wymaga zachowania pewnych standardów. Jak wskazuje J. Widacki, zasadnicze reguły odnoszące się do wszystkich badań wariograficznych – bez względu na ich typ – ujęto w obowiązującej od 1 stycznia 2012 r. uchwale American Polygraph Association z grudnia 2011 r., jak też w standardzie ASTM International nr 2062-07³⁷. W celu ukształtowania wysokiego poziomu opinii poligraficznych opracowywanych przez biegłych z zakresu tych badań, Stowarzyszenie Poligrafierów Polskich uchwaliło 6 stycznia 2004 r. zbiór reguł mających zastosowanie w sprawach karnych³⁸. Pośród tego swoistego kanonu odniesiono się do przepisów procedury karnej w zakresie dopuszczalności wykonania badań wariograficznych. Wskazano kategorie osób niekwalifikujących się do poddania ich badaniom poligraficznym. Zamieszczono wskazówki co do lokalizacji miejsca badania, które powinno być przeprowadzone w specjalnie przygotowanym do tego pomieszczeniu, w którym zminimalizowano zakres działających na badanego bodźców wzrokowych lub słuchowych. Zawarto też zapatrywania odnośnie momentu wdrażania badań, które „powinno być wykonane w możliwie najwcześniejszej fazie postępowania”. Odniesiono się też do właściwości poligrafu, gdyż badania mogą być wykonywane tylko przy wykorzystaniu tego typu urządzenia produkowanego seryjnie oraz pozwalającego na rejestrację co najmniej: krzywej *cardio*, dwóch krzywych pneumograficznych, jak też krzywą reakcji skórno-galwanicznej. Zamieszczono również stanowisko w przedmiocie technik badania (przy założeniu, iż każde badanie musi być poprzedzone badaniem przedtestowym) wynikające z akceptacji dwóch jej podstawowych odmian, tj. techniki pytań kontrolnych oraz techniki posługującej się testami typu POT (GKT). Nawiązano też do metodyki analizy zapisów, gdyż „w testach pytań kontrolnych porównuje się reakcję na pytania krytyczne z reakcjami na pytania kontrolne. Porównuje się wielkość reakcji na te pytania przed testem stymulacyjnym i po takim teście.” Zaakcentowano

³⁶ E. Lewandowski, *Badania poligraficzne, a ocena wiarygodności*, „Problemy Kryminalistyki” 2000, nr 226, s. 23-28.

³⁷ M. Widacki, *Aktualny standard badań poligraficznych a praktyka polska*, [w:] *Badania poligraficzne w Polsce*, J. Widacki (red.), Kraków 2014, s. 155.

³⁸ J. Kasprzak, M. Kasprzak, „Przesłuchanie przy użyciu wariografu” – prowokacja, czy dowód ignorancji, „Studia Prawnoustrojowe UWM” 2018, nr 40, s. 197.

konieczność czynienia przez opinię z badania zadość wymogom z art. 200 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego³⁹. W treści ekspertyzy muszą znaleźć się takie dane, jak: określenie czasu i miejsca jej wykonania, rodzaju i typu wykorzystywanego aparatu, kolejności przeprowadzonych testów oraz treści zadanych pytań testowych wraz z omówieniem jego rodzaju (testu), reakcje zarejestrowane w poszczególnych testach, ich wartość liczbowa, ich sposób liczenia (reakcji), symptomy zachowania badanego⁴⁰.

Klasyczne badanie poligraficzne co do zasady składa się z dwóch etapów, a mianowicie z wywiadu przedtestowego (przybierającego postać rozmowy przedtestowej) oraz z badania właściwego. Celem tej pierwszej fazy jest sformułowanie propozycji badania, poinformowanie o jego celach, jak też uzyskanie stanowiska w przedmiocie ewentualnej zgody na poddanie się testom⁴¹. „W trakcie rozmowy przedtestowej ostatecznie redaguje się pytania testów, zapoznaje z ich treścią badanego, omawia się je z nim. Badany musi dokładnie rozumieć pytania, których redakcja musi uwzględniać jego poziom.”⁴². Udzielenie zgody na badania winno zostać zmaterializowane poprzez sporządzenie pisemnego oświadczenia lub podpisanie przygotowanego uprzednio formularza⁴³. Zasadniczą fazą typowego sondowania jest badanie właściwe sprowadzające się do realizacji testów, zazwyczaj 5-6, które stanowią „kompleksy specjalnie ułożonych i wzajemnie skonfigurowanych pytań”. Osoba badana w konfrontacji z zapytaniami ułożonymi według pewnego schematu może udzielać tylko odpowiedzi „tak” lub „nie”⁴⁴.

Jeśli chodzi o samą metodykę badań wariograficznych, to w tym zakresie wskazuje się na zasadniczy podział obejmujący metodę wykrywania kłamstwa – nieszczerości oraz metodę ustalania symptomów wiedzy badanego o realiach dochodzonego przestępstwa⁴⁵. Pierwsze z przytoczonych podejść nie znajduje akceptacji na płaszczyźnie reguł polskiego procesu karnego z uwagi na to, że: „ekspert usurpuje sobie prawo do indagowania badanej osoby o to, czy dokonała inkryminowanego czynu oraz prawo do diagnozowania szczerości otrzymanej odpowiedzi przeczącej”⁴⁶. Druga z przytoczonych metod jest zobiektywizowana. Do jej opracowania przystąpił w pierwszej połowie lat siedemdziesiątych minionego stulecia zespół polskich badaczy skupiający wybitnych praktyków i teoretyków z różnych dziedzin wiedzy. Bazując na efektach badań laboratoryjnych udało się opracować

³⁹ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego (Dz.U. z 2022 r. poz. 1375, ze zm.), dalej: k.p.k.

⁴⁰ J. Kasprzak, M. Kasprzak, „Przesłuchanie przy użyciu wariografu”..., s. 197-198.

⁴¹ J. Widacki, *Kryminalistyka*, Warszawa 2002, s. 413.

⁴² *Ibidem*.

⁴³ *Ibidem*.

⁴⁴ *Ibidem*, s. 414.

⁴⁵ *Ślady kryminalistyczne. Ujawnianie, zabezpieczanie, wykorzystanie*, M. Goc, J. Moszczyński (red.), Warszawa 2007, s. 393-400.

⁴⁶ *Ibidem*, s. 393-394.

metodę ustalania symptomów wiedzy o przestępstwie, która została wiosną 1976 r. zaprezentowana podczas ogólnopolskiego sympozjum kryminalistycznego zorganizowanego na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika pt. „Badania wariograficzne na użytek prawa”. Jej odmienność od dotychczas praktykowanej sprowadzała się do rezygnacji z testów szczeromówności opracowanych w Stanach Zjednoczonych przez J. Reida i C. Baxtera (opartych na pytaniach krytycznych wkomponowanych w zapytania obojętne i kontrolne). Zastąpiono je metodyką znajdującą oparcie w regułach kojarzenia (znanych z psychologii). Jej stosowanie wymagało od eksperta gruntownej znajomości sprawy, jak też pracochłonnego przygotowania testów werbalnych. Dzięki takim rozwiązaniom uzyskano możliwość obiektywizacji wyników. Jak zaakcentował to M. Kulicki: „Metoda ta w całości bazująca na realiach zdarzenia nieznanymi osobom, które nie były bezpośrednio związane z przestępstwem, może być stosowana tylko w tych sprawach, w których biegły takie niewątpliwe realia ustali i co do których kandydat do badania deklaruje się niewiedzą. Nie w każdej więc sytuacji możliwe jest zastosowanie takiej metodyki badań wariograficznych. Nie jest to wszakże wadą metody, tak jak np. nie jest wadą daktyloskopii fakt, że nie w każdej sprawie są znajdowane ślady linii papilarnych.”⁴⁷. Kontynuacją tego swoistego forum wymiany poglądów i doświadczeń była zorganizowana latem 1977 r. w Katowicach konferencja naukowa na temat „Wykorzystania badań poligraficznych w sprawach kryminalnych”⁴⁸.

Jeśli natomiast chodzi o sposób prowadzenia badań poligraficznych, to J. Wójcikiewicz wyróżnił trzy podstawowe techniki owych badań:

- 1) test pytań krytycznych oraz obojętnych (ang. RIT – *relevant/irrelevant test*);
- 2) test pytań kontrolnych (ang. CQT, *Control Question Test*);
- 3) test wiedzy winnego (ang. GKT, *Guilty Knowledge Test*), określane też mianem testu ukrytej wiedzy (ang. CKT, *Concealed Knowledge Test*), względnie testem ukrytej informacji (ang. CIT, *Concealed Information Test*)⁴⁹.

Pierwsza z opisanych metod, ma już co do zasady obecnie znaczenie historyczne i koncentruje się na formułowaniu dwóch rodzajów pytań: krytycznych, a więc związanych ze zdarzeniem (np. czy brał pan udział w zabójstwie Nowaka?), jak też neutralnych, czyli nie wykazujących relacji z inkryminowanym zdarzeniem (np. czy dzisiaj jest czwartek?)⁵⁰.

Z kolei technika pytań kontrolnych skupia się na zadawaniu osobie badanej pytań, na które można udzielić odpowiedzi o treści „tak” lub „nie”. Możliwym

⁴⁷ M. Kulicki, V. Kwiatkowska-Darul, L. Stępka, *Kryminalistyka. Wybrane...*, s. 626-627.

⁴⁸ B. Hołyst, *Kryminalistyka*, Warszawa 2004, s. 1140.

⁴⁹ J. Wójcikiewicz (red.), *Ekspertyza...*, s. 247.

⁵⁰ *Ibidem*, s. 247-248.

jest także skonstruowanie testu w odpowiedzią „tak” na wszystkie pytania lub bez odpowiedzi. W ramach tej techniki wykorzystuje się trzy rodzaje pytań:

- 1) relewantne, czyli związane ze zdarzeniem (R);
- 2) neutralne, nie związane ze zdarzeniem (N);
- 3) kontrolne (K).

Poniżej sformułowano przykładowy test w ramach którego kolejność zadawanych pytań oraz ich treść skonstruowano przy użyciu techniki Reida:

1. Czy urodził się Pan w Warszawie? (N);
2. Czy ukończył Pan studia wyższe? (N);
3. Czy wie pan, kto potrafił śmiertelnie Nowaka? (R);
4. Czy dysponuje Pan uprawnieniami do prowadzenia pojazdów mechanicznych? (N);
5. Czy to Pan śmiertelnie potrafił Nowaka autem? (R);
6. Czy kiedykolwiek naruszył Pan zasady ruchu drogowego? (K);
7. Czy ukończył Pan technikum mechaniczne? (N);
8. Czy to Kowalska potrafiła śmiertelnie Nowaka samochodem? (R);
9. Czy posiada Pan samochód? (R);
10. Czy kiedykolwiek okłamał Pan funkcjonariusza publicznego? (K).

Analizując odpowiedzi na te trzy rodzaje pytań uzyskujemy porównanie obrazujące parametry osoby badanej w czasie udzielania odpowiedzi na pytania neutralne dotyczące typowych zdarzeń z życia przeciętnego człowieka, „albo prawdy obiektywnej ze świata zewnętrznego” z wynikami „jego reakcji na pytania relewantne, a zatem bezpośrednio dotyczących konkretnego zdarzenia”⁵¹.

Jeśli natomiast chodzi o technikę wiedzy o czynie, to w przeszłości była ona określana jako test szczytowego napięcia (ang. *Peak of Tension*, często w jej kontekście przytaczano skrót P.O.T.). Trudno jest obecnie wskazać, kto był jej faktycznym twórcą, ale wiele źródeł wskazuje na L. Kellera. Sama konstrukcja zestawu pytań testowych jest oparta na szczególnie odnoszącym się do inkryminowanego zajścia, które jest znane tylko uczestnikowi zdarzenia oraz organom ścigania. Jeżeli sprawca oddał do ofiary cztery strzały z broni palnej, wówczas przykładowy zbiór pytań należy skonstruować w następujący sposób:

1. Czy sprawca oddał dwa strzały?
2. Czy sprawca oddał jeden strzał?
3. Czy sprawca oddał trzy strzały?
4. Czy sprawca oddał pięć strzałów?
5. Czy sprawca oddał cztery strzały?
6. Czy sprawca oddał sześć strzałów?

⁵¹ K. Szarek, *Czy wobec osoby niewinnej...*, s. 82.

W takim przypadku pytaniem krytycznym jest to z pkt. 5, a pozostałe mają charakter obojętny⁵². K. Szarek wskazuje, że dużą przeszkodą w prowadzeniu tego rodzaju testów jest zjawisko upowszechnienia wiedzy o zdarzeniu, w następstwie czego nie tylko sprawca, lecz także przypadkowa osoba może poznać szczegóły zbrodni, co znajdzie przełożenie na wynik badania. W związku z powyższym tego rodzaju testy można wykonywać w nielicznych sprawach⁵³.

P. Kieźel i W. Woźniak wskazują, iż po zakończeniu badań testowych należy w dalszej kolejności przeprowadzić rozmowę końcową z badanym (faza potestowa), „aby badany miał możliwość swobodnego wypowiedzenia swojej opinii na temat kwestii poruszanych w trakcie testów, czy też odczuć jakie towarzyszyły w trakcie badania”. Ekspertowi nie wolno ujawniać wyników badania do czasu przeprowadzenia pełnej analizy (z wykorzystaniem dla danej techniki metody ewaluacji poligrafów) danych testowych. Następnym pełnej ich interpretacji winno być sporządzenie opinii z zakresu badania poligraficznego prezentującej „szczegółową analizę przebiegu badania i wyników testów wraz z uzasadnieniem”⁵⁴.

W tym miejscu nadmienić należy, iż z badaniami poligraficznymi związane są różnego rodzaju problemy etyczne. Pomędzy samymi ekspertami w tej dziedzinie nierzadko dochodziło do różnych rozdzźwięków. Dostrzega się potrzebę opracowania kodeksu etycznego, który byłby przez wszystkich respektowany, gdyż jak zauważa M. Leśniak: „Brak takiego kodeksu z pewnością negatywnie wpłynie na jakość, a tym samym na społeczną ocenę badań poligraficznych w Polsce”⁵⁵.

Dodatkowo odnieść się należy także do szeregu nietypowych przypadków (wykraczających poza model typowego sondowania) cechujących się pewną specyfiką na tle szablonowych badań wariograficznych. Poruszyć należy zatem w pierwszej kolejności kwestię badań poligraficznych kobiet w ciąży. Są one wówczas bardziej podatne na emocje. Stres może u nich wywołać reakcje oceniane jako niewspółmierne „i tym samym nasilone próby tłumaczenia wywołanych emocji w celu uzyskania pozytywnego wyniku testu”. Pośród przeciwwskazań do przeprowadzenia testu poligrafem wobec kobiety brzemiennej wskazuje się: stan zagrożenia dla ciąży, zbyt wysokie lub zbyt niskie ciśnienie krwi badanej, wystąpienie już w toku badań nasilenia emocji lub nawet bólów fizycznych. W praktyce unika się lub nawet zabrania wykonywania badań wariograficznych wobec tej specyficznej kategorii osób. Na chwilę obecną brak jest wprawdzie dowodów na to by tego typu działania

⁵² P. Herbowski, *Przydatność testów wiedzy o czynnie*, [w:] *Wykorzystanie wariografu (poligrafu) w badaniach kryminalistycznych oraz kadrowych (materiały poseminaryjne)*, M. Popiało (red.), Szczytno 2009, s. 26-28.

⁵³ K. Szarek, *Czy wobec osoby niewinnej...*, s. 83.

⁵⁴ P. Kieźel, W. Woźniak, *Możliwości dochodzenia do prawdy...*, s. 338.

⁵⁵ M. Leśniak, *Etyczne problemy związane z ekspertyzą poligraficzną*, [w:] *Kryminalistyka i nauki pokrewne wobec przestępczości*, Poznań 2008, s. 365.

niosły ze sobą niebezpieczeństwo dla nienarodzonego dziecka, nie mniej jednak mogą one przysporzyć kobiecie ciężarnej zbędnego stresu psychicznego⁵⁶.

Kolejny interesujący przypadek odnosi się do aspektów sprawdzania prawdziwości przy użyciu wariografu u osoby głuchoniemej. Eksperci starają się go unikać z uwagi na znaczny poziom trudności oraz to, iż „nawet najdokładniejsze tłumaczenie na język migowy nie odzwierciedla dokładnie tego, co egzaminator chciałby przekazać we wszystkich pytaniach”. Pamiętać też należy, iż ekspert nie ma w zasadzie żadnej kontroli nad procesem tłumaczenia „nawet w przypadku gdy tłumacz migowy posiada nieposzlakowaną opinię, egzaminator musi znać niuanse zadawanych pytań”. Same problemy natury fizycznej występujące u osoby badanej także mogą doprowadzić do zakłócenia odpowiedzi, a w konsekwencji spowodować ich niespójność. W toku egzaminowania osoby głuchoniemej można się posłużyć testami SAT (ang. *Silent Answer Test* – test milczących odpowiedzi), którego istotą jest to, że nie dochodzi do werbalizowania odpowiedzi, tylko ma miejsce zjawisko subwokalizacji, przybierające postać wypowiedzienia pewnych treści w myślach⁵⁷.

Następnym ciekawym aspektem w ramach omawianej tematyki jest badanie osób, które nie władają językiem eksperta wyznaczonego do ich przeprowadzenia. Nie sposób jest stracić z pola widzenia okoliczności, iż „proces tłumaczenia z jednego języka na drugi jest czynnością intelektualną i psychologicznie bardzo złożoną, gdyż myśli (słowa) muszą być realizowane w dwu językach, a każdy z tych języków jest swoistym sposobem porozumiewania się – tnącym rzeczywistość na trochę odmienne fragmenty”. Podkreśla się w literaturze przedmiotu, iż tłumacz musi się odpowiednio zdystansować do całego procesu badania przy wykorzystaniu poligrafu, natomiast wykonywane przez niego tłumaczenie winno być wolne od emocji, odpowiednio dokładne oraz uwzględniające niuanse językowe oraz kulturowe⁵⁸.

Kolejna kwestia budząca poważne kontrowersje wiąże się z poddawaniem małoletnich tego typu badaniom. Generalnie eksperci – mając na uwadze kwestie natury moralnej związane z potencjalnym generowaniem stresu u dzieci tego typu aktywnością – unikają takiego rodzaju badań z udziałem nieletnich poniżej 13 lub 14 r. życia. Wytyczne stowarzyszenia APA (American Polygraph Association) kładą nacisk na to by badany ukończył przynajmniej 12 rok życia. Wynikająca z wieku niedojrzałość emocjonalna oraz psychologiczna małoletniego jest poważną

⁵⁶ Instytut Badań Wariograficznych, *Badanie kobiet w ciąży*, <https://www.wariograf.com.pl/publikacje/>, dostęp: 1.11.2022 r.

⁵⁷ Instytut Badań Wariograficznych, *Badanie wariograficzne osób głuchoniemych*, <https://www.wariograf.com.pl/publikacje/>, dostęp: 1.11.2022 r.

⁵⁸ Instytut Badań Wariograficznych, *Rola tłumacza w badaniu wariograficznym*, <https://www.wariograf.com.pl/publikacje/>, dostęp: 1.11.2022 r.

przeszkodą do tego typu badań. Osoba poddawana nim musi dysponować wystarczającym zasobem słownictwa, dostatecznie dojrzałym układem nerwowym (by móc podolać stresowi towarzyszącemu egzaminowaniu), posiadać zdolność: myślenia abstrakcyjnego, odróżniania faktów od fikcji, koncentracji oraz utrzymania uwagi. Czynniki wymiennie ograniczającymi wartość diagnostyczną wykorzystania poligrafu są: podatność na sugestię oraz tendencja do formułowania treści ocenianych jako konfabulacje. Zdania co do tego, czy badania małoletnich poligrafem dają wiarygodny wynik są bardzo podzielone. Wskazuje się bowiem w tej materii na czynniki silnie warunkujące, takie jak wiek dziecka oraz obszar, który jest badany⁵⁹.

Następna kwestia wiąże się z wpływem czasu od krytycznego zdarzenia w kontekście wartości poznawczej badania poligraficznego. M. Gołaszewski stoi na stanowisku, iż nie istnieją żadne badania empiryczne dowodzące utratę (wraz z upływem określonego czasu od zaistnienia inkryminowanego zajścia) znaczenia przez badania wariograficzne, gdyż „nigdy nie określono granicy, poza którą taki upływ czasu przesądzałby o nieprzydatności omawianego środka dowodowego”⁶⁰. Jak dowodzi praktyka nawet po wielu latach od popełnienia czynu zabronionego udawało się przeprowadzić w sposób efektywny tego typu badania. W zasadzie jedyną przeszkodą do ich wdrożenia byłoby stwierdzenie u badanego zaburzeń procesów psychicznych, które uniemożliwiałyby „prawidłowe odtworzenie spostrzeżeń”. Sam natomiast upływ czasu (nawet znaczny) od inkryminowanych zdarzeń nie dyskwalifikuje tego typu badań⁶¹.

Końcowo w tym zakresie warto jeszcze nawiązać, chociażby tylko sygnalizacyjnie, do różnych pojawiających się w przestrzeni publicznej informacji odnoszących się do sposobów na „oszukanie” wariografu poprzez zakłócenie procesu rejestracji poszczególnych parametrów. Chcąc się podjąć takiego działania należałoby teoretycznie i praktycznie posiadać umiejętność kontrolowania autonomicznego układu nerwowego. Skoro poligraf jest dedykowany do monitorowania nieświadomych, a więc pozostających poza świadomością człowieka reakcji organizmu, toteż dla przeciętnej osoby jest to zadanie niemożliwe. Wokół stosowania środków farmakologicznych, np. kofeiny także funkcjonują pewne mity. Jak chociażby zauważył A. Krzyścin, u typu silnego (wysokoreaktywnego, który charakteryzuje się dużą wrażliwością i małą wytrzymałością) określona dawka tej substancji przed badaniem, prowadzi do powiększenia procesu pobudzenia u sprawcy o silnym typie

⁵⁹ Instytut Badań Wariograficznych, *Badanie wariografem osób nieletnich*, <https://www.wariograf.com.pl/publikacje/>, dostęp: 1.11.2022 r.

⁶⁰ M. Gołaszewski, *Upływ czasu od krytycznego zdarzenia w kontekście wartości poznawczej badania poligraficznego*, „Prokuratura i Prawo” 2021, nr 11, s. 104.

⁶¹ *Ibidem*, s. 105.

układu nerwowego, a więc nie utrudni badania poligraficznego, lecz je ułatwi⁶². W przypadku wykonania tego typu badań przez osobę wykwalifikowaną, przy zachowaniu wszelkich niezbędnych procedur, wywołanie wyniku korzystnego dla sprawcy chcącego zataić swoje związki emocjonalne z danym zdarzeniem jest zatem praktycznie niemożliwe.

PODSTAWY PRAWNE BADAŃ POLIGRAFICZNYCH

Nowela procedury karnej ze stycznia 2003 r.⁶³ w sposób jednoznaczny przesądziła o „dopuszczalności stosowania ekspertyzy poligraficznej w procesie karnym”⁶⁴. Zdaniem P. Świerka, opisane zmiany stanowiły przejaw podążania w dobrym kierunku „likwidując ostatecznie wątpliwości dotyczące legalności stosowania poligrafu w polskim prawie karnym”⁶⁵.

Wprowadzony do procedury karnej wzmiankowaną powyżej nowelizacją art. 192a k.p.k. został dedykowany do realizacji dwóch zasadniczych celów: eliminacyjnego (poprzez ograniczenie kręgu osób podejrzanych), jak też weryfikacyjnego (ustalenie wartości dowodowej zabezpieczonych śladów)⁶⁶. Pozyskany w tym trybie „dowód” ma wyłącznie charakter „eliminacyjny” i pomimo nieusunięcia z akt sprawy, nie może stanowić dowodu przeciwko osobie, która na późniejszym etapie stała się oskarżony⁶⁷. Sondowania selektywne pełnią rolę badań przesiewowych i w związku z tym mogą potwierdzić wartość śladów ujawnionych operacyjnie czego następstwem może być ograniczenie kręgu osób podejrzanych⁶⁸. P. Hoffmański, E. Sadzik i K. Zgryzek stoją na stanowisku, iż wobec zakazu posługiwania się w toku przesłuchania urządzeniami służącymi do prowadzenia kontroli nieświadomych reakcji organizmu osoby, która jest przesłuchiwana, art. 192a § 2 k.p.k. „umożliwia co najwyżej nieprotokolarne rozpytanie w celach eliminacyjnych”⁶⁹. Omawiany przepis znajduje zastosowanie tylko na etapie postępowania przygotowawczego, a wynika to z jego selektywnego charakteru. Wyniki badania osób, które dzięki nim wyłączono z kręgu osób podejrzanych, należy niezwłocznie usunąć z akt sprawy, a następnie zniszczyć, niemniej jednak nie oznacza to, iż osoby

⁶² A. Krzyściński, *Badanie poligraficzne jako metoda...*, s. 19-20.

⁶³ Ustawa z dnia 10 stycznia 2003 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego, ustawy – Przepisy wprowadzające Kodeks postępowania karnego, ustawy o świadku koronnym oraz ustawy o ochronie informacji niejawnych (Dz.U. z 2003 r. Nr 17, poz. 155).

⁶⁴ J. Wójcikiewicz, *Badania poligraficzne (wariograficzne) prawnika i funkcjonariusza*, [w:] *Doctrina Multiplex Veritas Una, Księga jubileuszowa ofiarowana Profesorowi Mariuszowi Kulickiemu*, pod redakcją A. Bulsiewicz, A. Marka, V. Kwiatkowskiej-Darul, Toruń 2004, s. 31.

⁶⁵ P. Świerk, *Badania poligraficzne po nowelizacji k.p.k.*, „Prokuratura i Prawo” 2003, nr 9, s. 58.

⁶⁶ D. Świecki (red.), *Kodeks postępowania karnego, tom I, Komentarz zaktualizowany*, Lex/el. 2022, dostęp: 1.11.2022 r.

⁶⁷ T. Grzegorzczak, *Kodeks postępowania karnego. Komentarz, tom I*, Warszawa 2014, s. 684.

⁶⁸ R.A. Stefański, S. Zablocki (red.), *Kodeks postępowania karnego, tom II, Komentarz do art. 167-296*, Warszawa 2019, Lex/el., dostęp: 1.11.2022 r.

⁶⁹ P. Hoffmański, E. Sadzik, K. Zgryzek, *Kodeks postępowania karnego. Komentarz, tom I*, Warszawa 2011, s. 1086-1087.

te nie mogą na dalszym etapie wystąpić w takiej roli już w oparciu o inne dowody. Z kolei w aktach sprawy „powinny zostać wyniki badań osób, które w wyniku ekspertyzy i opinii nie zostały wyeliminowane, gdyż mogą one mieć znaczenie dla oceny innego materiału dowodowego zgromadzonego przeciwko tej osobie”⁷⁰. W związku z powyższym pozyskany tą drogą dowód – niebędący dowodem ani obciążającym, ani odciążającym – ma co najwyżej charakter dowodu poszlakowego i pomocniczego, „gdyż z jednej strony nie pozwala jako taki na przedstawienie zarzutów określonej osobie, z drugiej zaś nie musi eliminować innych osób, co do których wynik ekspertyzy i opinii był negatywny, w sposób definitywny”⁷¹. R.A. Stefański stoi na stanowisku, że badaniom w trybie art. 192a § 2 k.p.k. można poddać wyłącznie osobę podejrzaną, podejrzanego, ale już nie świadka⁷². Badanie przewidziane w omawianym przepisie jest niewątpliwie czynnością procesową, skoro umieszczono ją w akcie prawnym regulującym polską procedurę karną⁷³. „Nie znajduje uzasadnienia pogląd, iż są to zinstytucjonalizowane czynności operacyjne (...), gdyż zmierzają do eliminacji i wyselekcjonowania materiału nadającego się do wykorzystania dowodowego w procesie karnym”⁷⁴. Badania tego typu może wykonać tylko biegły i to za wyłączną zgodą osoby badanej. P. Świerk stoi na stanowisku, iż taka aprobata wyrażona wobec organu procesowego odnosząca się do partycypacji w działaniach prowadzonych na podstawie art. 192a § 2 k.p.k. wymaga uprzedniego wcześniejszego, węzłowego poinformowania osoby badanej o zasadach, celach, jak też ich przebiegu (badań)⁷⁵. Stosowanie przez organ procesowy wszelkich nacisków ukierunkowanych na przymuszenie do udziału w badaniach w tym trybie jest surowo zabronione⁷⁶. P. Herbowski analizując poglądy doktryny i tezy judykatury sformułował konstatację, iż odmowy wyrażenia zgody na badanie poligraficzne, jak też stanowiska odmiennego (wyrażającego taką gotowość), nie można interpretować na korzyść, czy też na niekorzyść osoby badanej⁷⁷. W kontekście omawianych zagadnień przypomnieć należy, że art. 171 § 5 k.p.k. wprowadził zakaz posługiwania się środkami technicznymi mającymi za zadanie rejestrację nieświadomych reakcji organizmu w związku z przeprowadzonym przesłuchaniem (zaś zgodnie z art. 171 § 7 k.p.k. uzyskane w ten sposób

⁷⁰ K. Dudka (red.), *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, Warszawa 2020, Lex/el., dostęp: 1.11.2022 r.

⁷¹ *Ibidem*.

⁷² R.A. Stefański, [w:] *Kodeks postępowania karnego. Komentarz, tom I*, S. Zabłocki (red.), Warszawa 2003, s. 880.

⁷³ P. Herbowski, *Stosowanie poligrafu na podstawie art. 192 a § 2 KPK*, „Prokuratura i Prawo” 2012, nr 2, s. 72.

⁷⁴ R.A. Stefański, S. Zabłocki (red.), *Kodeks postępowania karnego...*, Lex/el., dostęp: 1.11.2022 r.

⁷⁵ P. Świerk, *Badanie poligraficzne...*, s. 56.

⁷⁶ *Ibidem*.

⁷⁷ P. Herbowski, *Poligraf a prawo do obrony*, „Palestra” 2012, nr 7-8, s. 98.

informacje nie mogą stanowić dowodu), gdyż poligraf nie służy do weryfikacji wyjaśnień podejrzanego⁷⁸.

Przechodząc natomiast do instytucji uregulowanej w art. 199a k.p.k. należy przytoczyć stanowisko D. Świeckiego, zdaniem którego wydaje się, iż wskazany przepis nie stanowi uzupełnienia wobec normy opisanej w art. 192a k.p.k.⁷⁹. Dodatkowo zdaniem wzmiankowanego powyżej autora wskazany przepis pełni rolę samoistnej podstawy „wykorzystania w toku badań biegłego urzędzeń służących do rejestracji i kontroli nieświadomych reakcji organizmu”⁸⁰. Warunkiem niezbędnym do przeprowadzenia badań w tym trybie jest wyrażenie przez badanego dobrowolnej, wolnej od wad zgody udzielonej wobec organu procesowego lub biegłego jeszcze przed wydaniem postanowienia o zasięgnięciu opinii⁸¹. Aprobata ta odnosi się nie tylko do stosowania przez biegłego środków technicznych pozwalających na kontrolę nieświadomych reakcji organizmu, ale i samej partycypacji w badaniach biegłego⁸². Pozyskany w ten sposób dowód nie może być postrzegany w kategoriach dowodu potwierdzającego lub wykluczającego sprawstwo podejrzanego lub oskarżonego, gdyż ekspertyza wariograficzna pozwala ustalić jakie były reakcje badanego (odzwierciedlające jego stosunek emocjonalny do danych zdarzeń) na zadawane mu pytania⁸³. Badania prowadzone na podstawie art. 199a k.p.k. w ramach ekspertyzy wariograficznej nie są reglamentowane celami wynikającymi z art. 192a § 2 k.p.k. (ograniczenie kręgu osób podejrzanych, ustalenie wartości dowodowej ujawnionych śladów) i można je przeprowadzić w każdym wypadku⁸⁴. Prowadzone na tej podstawie prawnej badania odnoszą się do fazy *in personam* postępowania karnego, włącznie ze stadium postępowania sądowego⁸⁵. Asumptem do sformułowania postanowienia o powołaniu biegłego z zakresu badań poligraficznych powinna być rzetelna ocena ich zasadności. Przedmiot oraz cel winny zostać w nim wyraźnie określone. Dodatkowo nie należy zapominać o konieczności wskazania materiału dowodowego, który daje podstawę do przeprowadzenia badań wraz z podaniem wskazówek co do sposobu kompletowania, tak by był użyteczny w toku budowania testów⁸⁶. Podczas oceny ekspertyzy organ winien skoncentrować się na skontrolowaniu takich aspektów jak „poprawność metody, logiczność, pełność i przejrzystość wniosków, a także sprawdzić, czy biegły zrealizował zakres

⁷⁸ R.A. Stefański, S. Zabłocki (red.), *Kodeks postępowania karnego...*, Lex/el., dostęp: 1.11.2022 r.

⁷⁹ D. Świecki (red.), *Kodeks postępowania karnego...*, Lex/el. 2022, dostęp: 1.11.2022 r.

⁸⁰ *Ibidem*.

⁸¹ T. Grzegorzczak, *Kodeks postępowania karnego...*, s. 709.

⁸² P. Hofmański, E. Sadzik, K. Zgrzyzek, *Kodeks postępowania karnego...*, s. 938.

⁸³ D. Świecki (red.), *Kodeks postępowania karnego...*, Lex/el. 2022, dostęp: 1.11.2022 r.

⁸⁴ R.A. Stefański, S. Zabłocki (red.), *Kodeks postępowania karnego*, Lex/el., dostęp: 1.11.2022 r.

⁸⁵ *Ibidem*.

⁸⁶ *Ibidem*.

ekspertyzy, nie przekroczył swoich uprawnień oraz miał odpowiednie kompetencje do jej realizacji⁸⁷. Osoba badana – pomimo uprzednio wyrażonej zgody na badania – może ją cofnąć do czasu zakończenia procesu egzaminowania, przy czym samo odstąpienie od „współpracy z ekspertem w trakcie opiniowania działa *ex nunc* co oznacza, że w opinii uwzględnia się wynik badania uzyskany do tego momentu”⁸⁸. Jako, że badania prowadzone przez biegłego poligrafera nie są substytutem przesłuchania, a celem tego typu ekspertyzy sporządzanej na podstawie art. 199a k.p.k. jest zweryfikowanie wartości dowodowej oświadczeń złożonych przez osobę badaną nie uczestniczącą w tej czynności w swojej roli procesowej, toteż użycie poligrafu nie generuje konfliktu z normą wyrażoną w art. 171 § 5 pkt 2 k.p.k.⁸⁹. Wynik badania poligraficznego w ramach ekspertyzy stanowi dowód istnienia śladu pamięciowego przeżyć towarzyszących popełnianiu przestępstwa, tak więc nie można go postrzegać jako dowód świadczący o określonych okolicznościach, gdyż dowodzi wyłącznie reakcji organicznych odzwierciedlających stosunek emocjonalny do określonych zdarzeń. Dodatkowo nie sposób tracić z pola widzenia okoliczności, iż obowiązująca procedura wprowadziła obowiązek pouczenia podejrzanego lub oskarżonego – w sposób dla niego zrozumiały – o tym, iż złożone przez niego w toku badań oświadczenia mogą zostać wykorzystane przeciwko niemu. Nie może natomiast budzić wątpliwości okoliczność, iż do dowodu tego należy podchodzić z dużą dozą ostrożności, a nawet go odrzucić, jeżeli w konfrontacji z innymi dowodami zostanie on uznany za niewiarygodny⁹⁰.

WARTOŚĆ DIAGNOSTYCZNA I DOWODOWA EKSPERTYZY WARIOGRAFICZNEJ

Na gruncie kryminalistyki oraz psychologii sądowej kłamstwo jest traktowane jako przekazywanie fałszywego komunikatu ukierunkowanego na wytworzenie u jego odbiorcy przekonania „co do którego wysyłający komunikat jest przekonany, że jest fałszywe”. Odnoszące się natomiast do niego badanie poligraficzne stanowi najbardziej popularną instrumentalną metodę służącą do detekcji nieszczerości⁹¹. J. Widacki zaakcentował, że omówione już powyżej techniki umożliwiające wykrywanie kłamstwa, tak naprawdę pozwalają na zdiagnozowanie zjawisk mu towarzyszących, gdyż „kryminalistyka, ani żadna inna dyscyplina naukowa, z psychologią włącznie nie dysponują metodami pozwalającymi na bezpośrednie wykrycie kłamstwa

⁸⁷ *Ibidem*.

⁸⁸ P. Hofmański, E. Sadzik, K. Zgryzek, *Kodeks postępowania karnego...*, s. 938.

⁸⁹ R.A. Stefański, S. Zablocki (red.), *Kodeks postępowania karnego...*, Lex/el., dostęp: 1.11.2022 r.

⁹⁰ *Ibidem*.

⁹¹ J. Widacki, *Opinia z badań poligraficznych w procesie karnym*, „Palestra” 2017, nr 7-8, s. 7.

jako takiego⁹². Należy opracowana ekspertyza wariograficzna obejmuje pewien ciąg czynności pozwalających na wygenerowanie rzetelnego efektu poprzez postępowanie zgodne z algorytmem obejmującym: dokładne zaznajomienie się przez powołanego biegłego ze sprawą, jak też wytypowanie bodźców, przeprowadzenie rozmowy z kandydatem co do badań oraz weryfikację wyselekcjonowanych bodźców, opracowanie stosownej liczby dostosowanej dla danej sprawy testów (słownych lub wizualnych), przeprowadzenie samego badania wariograficznego, po którym, następuje stosunkowo prosta analiza wariogramów skorelowana z rozmową z badanym ukierunkowaną na wykluczenie „ubocznych przyczyn zwiększonych reakcji na określone bodźce”, jak też finalnie pisemne sporządzenie ekspertyzy zawierającej uzasadnienie i prezentującej wnioski wersyjne⁹³.

Jeśli chodzi o wartość diagnostyczną badania poligraficznego, to J. Wójcikiewicz stoi na stanowisku, że znalezienie innej metody nauk sądowych, której rzetelność i trafność byłaby tak dobrze rozpoznana jak w przypadku rangi badań wariograficznych byłoby obarczone wysokim stopniem trudności⁹⁴. Została ona ustalona w oparciu o badania eksperymentalne i kształtuje się różnie (w zależności od liczby, jak też wyników badań, które zostały poddane analizie) nie mniej jednak „ogólne tendencje są oczywiste i potwierdzają generalnie dość wysoką wartość metod psychofizjologicznych⁹⁵. Wszystkie przeprowadzone w tym zakresie analizy znajdują oparcie w wynikach badań w ramach konkretnych spraw karnych, a także rozlicznych badaniach eksperymentalnych i w pełni upoważniają do afirmacji tezy sformułowanej przez J. Wójcikiewicza, iż „wartość diagnostyczna badania poligraficznego przeprowadzonego we właściwych warunkach, przez kompetentnego eksperta nie jest mniejsza od wartości diagnostycznej innych akceptowanych w kryminalistyce metod identyfikacji⁹⁶. R. Jaworski rozważając wpływ technik badań poligraficznych na poziom wartości diagnostycznej przyjął, iż spór mający za przedmiot „wyższość” poszczególnych sposobów nie jest uzasadniony, gdyż należy je postrzegać jako uzupełniające się, nie zaś jako konkurencyjne⁹⁷.

Omawiana wartość jest w literaturze przedmiotu określana w sposób:

- a) jakościowy i w takim przypadku jest nie mniejsza, niż w przypadku innych standardowo używanych metod na gruncie nauk sądowych, jak też
- b) ilościowy, co następuje poprzez „podanie procentów wskazań (diagnoz) trafnych, błędnych i nierozstrzygających⁹⁸. W przypadku eliminacji wyników

⁹² *Ibidem*.

⁹³ M. Kulicki, *Kryminalistyka*, s. 632.

⁹⁴ J. Wójcikiewicz (red.), *Ekspertyza...*, 249.

⁹⁵ *Ibidem*.

⁹⁶ J. Widacki, *Kryminalistyka...*, s. 417.

⁹⁷ R. Jaworski, *Opinia z ekspertyzy poligraficznej jako dowód odciążający*, Wrocław 1999, s. 14.

⁹⁸ J. Widacki, *Opinia z badań...*, s. 9.

nierozstrzygających wartość diagnostyczną prawidłowo wykonanych badań wariograficznych kształtuje się na poziomie około 85-95% trafnych diagnoz (wskazań), co wskazuje, iż poziom błędów dla tej instrumentalnej metody detekcji nieuczynności formuje się na poziomie od 5% do 15%, co jest „porównywalne z wartością diagnostyczną innych rutynowo stosowanych w kryminalistyce i akceptowanych w procesie karnym metod identyfikacji”⁹⁹.

Odmienne S. Hryszko – mając na uwadze okoliczność braku pełnej zgodności co do wartości diagnostycznej (jak też dowodowej ustaleń dokonywanych przy wykorzystaniu badań poligraficznych) – wskazuje, iż według różnych sondowań procent jej dokładności zamyka się w granicach 60-98 % wszystkich badań¹⁰⁰. Z kolei w raporcie American Polygraph Association z 2011 r. zawarto zalecenie, by do badań dowodowych wykorzystywać techniki o dokładności nie mniejszej niż 90% przy średniej ilości wyników nierozstrzygniętych na poziomie nie większym niż 20%¹⁰¹.

Podczas prowadzenia badań poligraficznych mogą się pojawić dwa rodzaje błędów diagnostycznych:

- 1) pierwszy – polegający na uznaniu sprawcy czynu zabronionego jako osoby nie powiązanej z danym inkryminowanym zdarzeniem (fałsz negatywny);
- 2) drugi – wyrażający się w potraktowaniu osoby obiektywnie niewinnej jako sprawcy przestępstwa, względnie określeniu jej jako osoby wprowadzającej organy ścigania w błąd¹⁰². Samo natomiast zaistnienie błędu diagnostycznego może być następstwem: a) niewłaściwej interpretacji poligramu powodującej wyprowadzenie mylnych wniosków stanowiących zaprzeczenie treści zarejestrowanych przez poligraf, jak również zredagowania ekspertyzy w przypadku, gdy wyniki testów nie dają wyniku rozstrzygającego, b) generowania przez osobę poddawaną badaniom nieprawidłowych reakcji fizjologicznych będących konsekwencją zaistnienia różnorodnych czynników, co umknęło uwadze osoby dokonującej badań¹⁰³.

Niewątpliwie gwarantem zachowania wysokiego poziomu wartości diagnostycznej badań poligraficznych jest przestrzeganie standardów dotyczących procedur kontroli jakości badań poligraficznych, stanowiących wypadkową dwóch czynników w postaci kwalifikacji poligraferów oraz dochowania mechanizmów w toku opiniowania¹⁰⁴. J. Widacki dostrzegając ich doniosłość zauważa, że „istnienie

⁹⁹ *Ibidem*, s. 9.

¹⁰⁰ S. Hryszko, *Badanie poligraficzne w procesie wykrywczym...*, s. 198.

¹⁰¹ M. Gołaszewski, *Użyteczność badań poligraficznych w ograniczaniu recydywy wśród sprawców przestępstw przeciwko wolności seksualnej*, „Prokuratura i Prawo” 2016, nr 12, s. 12.

¹⁰² S. Hryszko, *Badanie poligraficzne w procesie wykrywczym...*, s. 198.

¹⁰³ *Ibidem*.

¹⁰⁴ M. Widacki, *Aktualny standard badań poligraficznych...*, s. 202.

procedur kontroli jakości pozwala zminimalizować ryzyko wydawania błędnych opinii oraz przyczynia się do podnoszenia wiarygodności badawczej i całego środowiska biegłych z zakresu badań poligraficznych¹⁰⁵. Wzmiankowany powyżej autor podzielił kontrolę jakości na: 1) stałą; 2) okresową; 3) wewnętrzną (zdecentralizowaną, w czasie rzeczywistym lub *ex-post*); 4) zewnętrzną (scentralizowaną)¹⁰⁶. W Polsce weryfikacja poprawności przeprowadzania badań poligraficznych jest praktykowana jedynie pośród biegłych instytucjonalnych, jednakże bez wdrażania specjalnych procedur (*ad hoc*) co wynika z panującej w instytucjach państwowych podległości służbowej zapewniającej „pewne minimum względu w prace drugiego eksperta”. Nie ma natomiast możliwości sprawdzania ekspertów „poza kontrolą służbową oraz naukową”¹⁰⁷.

Na gruncie literatury przedmiotu porusza się w tym kontekście kwestię tzw. błędu Otella, polegającego na uznaniu osoby niewinnej za sprawcę zarzucanego jej czynu „gdy oskarżyciel przyjął, że źródłem reakcji emocjonalnej podejrzanego jest fakt, iż osoba ta czuje się winna i boi się konsekwencji popełnionego czynu”, zaś w rzeczywistości źródłem emocji jest strach „że osoba oskarżająca nie uwierzy w jej niewinność”¹⁰⁸. K. Szarek wyklucza wystąpienie tego zjawiska (trafny wynik) w przypadku badań poligraficznych osoby niewinnej znajdującej się w sytuacji, w ramach której większość faktów przemawia na jej niekorzyść¹⁰⁹.

J. Widacki i M. Gołaszewski rozważając z kolei problem subiektywizmu w badaniach poligraficznych (nigdy nie są one prostym pomiarem, natomiast wiele zależy od umiejętności, doświadczenia oraz predyspozycji eksperta) zauważyli, iż numeryczne metody oceny zapisów wariograficznych wykazują większą dokładność oraz zmniejszają zakres subiektywizmu ekspertów, natomiast pośród sposobów ukierunkowanych na ograniczenie tego zjawiska w środowisku biegłych z tej dziedziny wskazali „standaryzację możliwie największej części, o ile nie całej procedury przeprowadzania badań”¹¹⁰.

Odnosząc się natomiast do wartości dowodowej badań wariograficznych przypomnieć należy, iż już wiele lat temu J. Konieczny zakładał, że poligraf jest „środkiem umożliwiającym uzyskanie informacji o dużej nieraz doniosłości wykrywczej, a tylko pośrednio i znacznie rzadziej dowodowej”¹¹¹. J. Herbowski nie kwestionuje możliwości wykorzystania badań poligraficznych w ramach postępowania karnego,

¹⁰⁵ *Ibidem*.

¹⁰⁶ *Ibidem*, s. 202-203.

¹⁰⁷ *Ibidem*, s. 205.

¹⁰⁸ K. Szarek, *Czy wobec osoby niewinnej...*, s. 82.

¹⁰⁹ *Ibidem*, s. 94.

¹¹⁰ J. Widacki, M. Gołaszewski, Subiektywizm w badaniach poligraficznych, „Studia Prawnicze. Rozprawy i Materiały” 2017, nr 2 (21), s. 215.

¹¹¹ J. Konieczny, *Stosowanie poligrafu w praktyce organów ścigania*, „Problemy Praworządności” 1988, nr 3, s. 40.

a w szczególności jako dowodu procesowego, nie mniej jednak uważa, iż jest to rola akcesoryjna, uwarunkowana między innymi „charakterem tej kryminalistycznej metody badawczej”, natomiast pierwszoplanową „rolę w przypadku tych badań powinno odgrywać wykorzystanie wykrywcze”¹¹². R. Jaworski stanął na stanowisku, iż samo tylko pozostanie przy eliminacyjnym spożytkowaniu możliwości jakie daje poligraf (z pominięciem funkcji dowodowej) i tak pozostaje bardzo pożyteczne z punktu widzenia interesów wymiaru sprawiedliwości i dobra postępowań karnych, gdyż pozwala urzeczywistnić jedną z podstawowych reguł procesu opartą na zakazie stawiania w stan oskarżenia osób niesłusznie posądzonych¹¹³. W kontekście omawianych zagadnień nie sposób jest stracić z pola widzenia stanowiska jakie wyraził w ojczyźnie poligrafu Sąd Najwyższy Stanów Zjednoczonych na kanwie sprawy *United States v Scheffer*, sygn. 523 US 303 z 1998 r., uznając iż: „Po prostu nie ma sposobu, aby przekonać się w konkretnej sprawie, czy wnioski opinii biegłego poligrafera są trafne, ponieważ pewne wątpliwości i niepewności trapią nawet najlepsze badania poligraficzne”¹¹⁴. Dowód z opinii biegłego z zakresu badań wariograficznych „nie dowodzi niczego innego poza tym jak zareagował badany na określone pytania”. Nie można go zatem traktować jako potwierdzenia jego winy i sprawstwa. Wątpliwym jest natomiast, by występując samodzielnie mógł stać się podstawą do wydania wyroku skazującego wobec osoby oskarżonej¹¹⁵. Wnioski płynące z ekspertyzy poligraficznej podlegają zatem – tak jak każdy inny dowód – swobodnej ocenie sądu, przy czym mogą się one okazać pomocne w ocenie wiarygodności zeznań lub wyjaśnień¹¹⁶.

BADANIA WARIOGRAFICZNE W ORZECZNICTWIE SĄDOWYM

W tym miejscu zasadnym jest przeprowadzić analizę orzecznictwa sądów polskich wygenerowaną na kanwie spraw związanych z wykorzystaniem badań poligraficznych. J. Widacki wyróżnił nawet cztery odcinki czasowe, które należy brać pod uwagę w toku omawiania tego zagadnienia, tj.:

- 1) pierwszy – od 1963 r. (gdy poligraf wykorzystano po raz pierwszy w polskim procesie karnym) do 31 grudnia 1969 r., w czasie obowiązywania procedury karnej z 1928 r.;

¹¹² P. Herbowski, *Wykrywcze wykorzystanie wyników badań poligraficznych*, „Problemy Kryminalistyki” 2010, nr 267, s. 36.

¹¹³ R. Jaworski, *Opinia z ekspertyzy poligraficznej...*, s. 280.

¹¹⁴ S. Aftergood, *Polygraph Testing and the DOE National Laboratories*, „Science” 2000, vol. 290, s. 939-940.

¹¹⁵ R. Kwasiński, M. Tokarska, M. Zubańska, *Wpływ wyników badań wariograficznych na efektywność procesu wykrywczego*, [w:] M. Popiało (red.), *Wykorzystanie wariografu (poligrafu) w badaniach kryminalistycznych oraz kadrowych (materiały poseminaryjne)*, Szczytno 2009, s. 39.

¹¹⁶ J. Wójcikiewicz (red.), *Ekspertyza...*, s. 251.

- 2) drugi – od wejścia w życie Kodeksu postępowania karnego z dnia 19 kwietnia 1969 r.¹¹⁷ (co nastąpiło 1 stycznia 1970 r.), do 1 września 1998 r., a więc rozpoczęcia obowiązywania k.p.k. z 6 czerwca 1997 r.;
- 3) trzeci – od 1 września 1998 r. do 30 czerwca 2003 r. (wejście w życie ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego, ustawy – Przepisy wprowadzające Kodeks postępowania karnego, ustawy o świadku koronnym oraz ustawy o ochronie informacji niejawnych z dnia 10 stycznia 2003 r.¹¹⁸);
- 4) czwarty – od dnia 1 lipca 2003 r., do chwili obecnej¹¹⁹.

W procedurach karnych z 1928 r. i 1969 r. brak było przepisów, które odnosiłyby się wprost do badań poligraficznych, zaś stanowisko co do ich dopuszczalności lub niedopuszczalności wywodzono z innych przepisów „dotyczących dowodów i praw podejrzanego (oskarżonego w celu ograniczenia kręgu osób podejrzanych)”¹²⁰. Art. 192a k.p.k. dopuszczający możliwość (za zgodą osoby badanej) stosowania takich środków - jak już powyżej nadmieniono - został wprowadzony dopiero ustawą nowelizującą k.p.k. w 2003 r. Dopiero na gruncie obecnie obowiązującego k.p.k. dodano art. 199a k.p.k., jak też zakaz stosowania środków technicznych mających wpływ na procesy psychiczne u osoby przesłuchiwanej, względnie ukierunkowanych na kontrolę nieświadomych reakcji jej organizmu w związku z czynnością procesową przesłuchania¹²¹.

W okresie obowiązywania procedury karnej z 1928 r. Sąd Najwyższy w wyroku z 11.11.1964 r. przyjął w uzasadnieniu, iż: „eliminując nawet z liczby dowodów wynik badania poligraficznego przeprowadzonego przez prof. Horoszowskiego, stwierdzić należy, że Sąd Wojewódzki miał dostateczne podstawy do przypisania oskarżonemu winy”¹²². Jakkolwiek stanowisko to może skutkować powstaniem różnorodnych interpretacji, niemniej jednak można wysnuć prawdopodobny wniosek, że SN nie potraktował wówczas badania poligraficznego jako niedopuszczalnego w celach dowodowych, czym w sposób pośredni zaakceptował taki dowód na gruncie ówczesnego procesu karnego.

Wobec braku uregulowań odnoszących się do materii badań wariograficznych w procedurze karnej z 1969 r. lukę tę miało dopiero wypełniać orzecznictwo. Sąd Najwyższy w wyroku z 25.09.1976 r. zauważył, iż tego typu badania nie mogą wystąpić w roli samodzielnego dowodu, który dawałby podstawę do konkretnych ustaleń, w czym wyrażał się ich pomocniczy charakter, gdyż tego typu badania

¹¹⁷ Ustawa z dnia 19 kwietnia 1969 r. – Kodeks postępowania karnego (Dz.U. z 1969 r. Nr 13, poz. 96, ze zm.), dalej: d.k.p.k.

¹¹⁸ Ustawa z dnia 10 stycznia 2003 r. (Dz.U. Nr 17, poz. 155).

¹¹⁹ J. Widacki, *Badania poligraficzne w orzecznictwie...*, s. 101-102.

¹²⁰ *Ibidem*, s. 102.

¹²¹ *Ibidem*.

¹²² Wyrok SN z 11.11.1964 r., III KK 177/64.

są przede wszystkim ukierunkowane na wykazanie związku emocjonalnego osoby, która została im poddana, z danym zdarzeniem¹²³. W wyroku z 14.12.1977 r. Sąd Najwyższy przyjął, iż na gruncie procesu karnego możliwe jest przeprowadzenie dowodu z badań poligraficznych na wniosek stron, przy spełnieniu warunku uczestnictwa w nim lekarza, który winien je nadzorować¹²⁴. W kolejnym orzeczeniu z 8.07.1980 r. SN zauważył, iż należy je wykonać w ramach ekspertyzy, natomiast nie może być ono częścią przesłuchania, czy też jego swoistą formą, jak również jakąkolwiek inną czynnością procesową¹²⁵. W wyroku z 11.02.1982 r. Sąd Najwyższy zaprezentował następującą tezę: „badanie prawdomówności za pomocą wariografu nie należy do tych czynności, których przeprowadzenie jeszcze przed wydaniem postanowienia o wszczęciu postępowania jest – w myśl art. 267 k.p.k. – dopuszczalne w niezbędnym zakresie i granicach koniecznych do zabezpieczenia śladów i dowodów przestępstwa przed ich utratą lub zniekształceniem”¹²⁶. Na łamach napisanej do tego orzeczenia glosy S. Waltoś oraz J. Widacki zamieścili wyjaśnienie czym z punktu widzenia teorii prawa dowodowego jest wynik badania poligraficznego, a mianowicie „jest on poszlaką, a więc faktem dowodowym, który wskazywać może na istnienie lub nieistnienie śladów emocjonalnych zdarzenia w psychice badanego”¹²⁷. Sąd Apelacyjny w Krakowie w wyroku z 5.06.1996 r. wyraził natomiast pogląd, iż obowiązująca wówczas procedura nie zabraniała przeprowadzania dowodu z opinii poligraficznej, który mógł się okazać przydatny w postępowaniu, zwłaszcza na jego etapie początkowym¹²⁸. Sąd Apelacyjny w Lublinie w orzeczeniu z 4.12.1996 r. ocenił wynik badania wariograficznego w kategoriach istotnego ogniwa w łańcuchu poszlak przyjmując, iż „wyniki eksperymentu osmologicznego i wyniki badań wariograficznych mogą być uznane za dowody stanowiące podstawę do stosowania środka zapobiegawczego wskazaną w art. 209 k.p.k., jeśli ich wymowa jest jednoznaczna i jeśli wzajemnie się one uzupełniają, stanowiąc istotne ogniwa łańcucha poszlak przemawiających przeciwko podejrzanemu”¹²⁹.

Na tle uregulowań k.p.k. z 1997 r. Sąd Najwyższy po raz pierwszy zajął stanowisko w przedmiocie badań poligraficznych w postanowieniu z 21.12.1998 r. przedłużając stosowanie tymczasowego aresztowania wobec Wojciecha B., uznając iż „zebrany dotychczas materiał dowodowy, tak w stadium postępowania przygotowawczego, jak i sądowego (m.in. ekspertyzy osmologiczne, portrety pamięciowe opracowane w oparciu o zeznania świadków, ekspertyza wariograficzna) wskazuje

¹²³ Wyrok SN z 25.09.1976 r., III KK 171/76.

¹²⁴ Wyrok SN z 14.12.1977 r., I KK 136/77.

¹²⁵ Wyrok SN z 8.07.1980 r., II KK 211/80.

¹²⁶ Wyrok SN z 11.02.1982 r., II KK 6/82.

¹²⁷ P. Świerk, *Badanie poligraficzne...*, s. 55.

¹²⁸ Wyrok SA w Krakowie z 5.06.1996 r., II AKa 140/96.

¹²⁹ Postanowienie SA w Lublinie z 4.12.1996 r., II AKz 385/96.

na duże prawdopodobieństwo popełnienia przez Wojciecha B. zarzucanych mu zbrodni¹³⁰. W głosie aprobującej do tego orzeczenia J. Widacki zauważył, iż SN „nie tylko nie zakwestionował dopuszczalności badania poligraficznego, ale wprost potwierdził, że wynik ekspertyzy poligraficznej może być dla sądu dowodem pomocniczym, uprawdopodobniającym popełnienie zarzucanych czynów¹³¹. Z kolei Sąd Apelacyjny w Krakowie w wyroku z 19.08.1999 r. potwierdził posiłkowy charakter badań poligraficznych, które nie mogą samodzielnie zastępować dowodów, a zatem nigdy nie wystąpią w roli dowodu rozstrzygającego, natomiast ich walor procesowy maleje wraz z upływem czasu (powinno się je przeprowadzić w ciągu kilkudziesięciu godzin od zatrzymania)¹³². J. Widacki dokonując podsumowania dorobku orzecznictwa w okresie obowiązywania procedury karnej z 1969 r. oraz obecnie obowiązującego k.p.k. do momentu jego nowelizacji w 2003 r. wyekstrahował z rozstrzygnięć sądów wypowiedzających się w przedmiocie badań poligraficznych argumentację (tezy) zakładającą, iż:

- 1) badania wariograficzne nie są zabronione na płaszczyźnie prawnokarnej;
- 2) nie mogą one stanowić standardowego dowodu pozwalającego na czynienie konkretnych ustaleń;
- 3) mają charakter pomocniczy;
- 4) zaliczają się do istotnego łańcucha poszlak przemawiających przeciwko podejrzanemu;
- 5) ich pierwszoplanowym celem jest wykazanie związku emocjonalnego osoby poddawanej badaniom z konkretnym zdarzeniem;
- 6) nie mogą być formą przesłuchania, lecz przybierają postać kryminalistycznej ekspertyzy;
- 7) mogą się stać użyteczne dla prowadzącego postępowanie, zwłaszcza na jego początkowym etapie;
- 8) mogą być asumptem do zastosowania środków zapobiegawczych;
- 9) ekspertyza wariograficzna jest lokowana w katalogu dowodów pośrednich¹³³.

Jak już uprzednio nadmieniono, nowelizacja k.p.k. z 1997 r., przeprowadzona w 2003 r., wprowadziła do obecnie obowiązującej procedury karnej art. 192a oraz art. 199a k.p.k. W wyroku z 14.01.2004 r. Sąd Najwyższy wskazał wprost, iż tak jak to wynika z art. 171 § 5 pkt 2 k.p.k. niedopuszczalnym jest prowadzenie przesłuchania oskarżonego, czy też podejrzanego przy wykorzystaniu poligrafu¹³⁴. Sąd Najwyższy w postanowieniu z 17.10.2012 r. podsumowując warunki dopuszczalności

¹³⁰ Postanowienie SN z 21.12.1998 r., IV KO 101/98.

¹³¹ J. Widacki, *Badania poligraficzne w orzecznictwie...*, s. 118.

¹³² Wyrok SA w Krakowie z 19.08.1999 r., II AKA 147/99.

¹³³ J. Widacki, *Badania poligraficzne w orzecznictwie...*, s. 120.

¹³⁴ Wyrok SN z 14.01.2004 r., V KK 121/03.

badania poligrafem skonstatował, iż: „obowiązujący k.p.k. zakazuje stosowania środków technicznych służących kontrolowaniu reakcji organizmu, w tym wariografu, tylko w związku z przesłuchaniem, zaś przepis art. 199a k.p.k. dopuszcza możliwość posłużenia się w procesie karnym badaniami wariograficznymi prowadzonymi w ramach zleconej ekspertyzy przez biegłego za zgodą oskarżonego”¹³⁵. Odnośnie kwestii ich wartości dowodowej interesujące stanowisko zajął Sąd Apelacyjny w Krakowie w orzeczeniu z 15.01.2004 r. przyjmując, że: „dowód z badania poligraficznego nie jest samoistnym dowodem sprawstwa przestępstwa, a wskazuje jedynie na prawdopodobieństwo takiej możliwości, bo dowodzi istnienia śladu pamięciowego przeżyć związanych z popełnieniem przestępstwa”¹³⁶. Odnośnie kwestii wyrażenia zgody (jak też jej cofnięcia) na udział w badaniach poligraficznych zauważyć należy, iż stała się ona nawet przedmiotem rozważań Sądu Najwyższego, który w postanowieniu z 9.02.2010 r. stanął na stanowisku, że „nie jest dopuszczalne, bez uzyskania wyraźnej zgody oskarżonego wykorzystanie w celach dowodowych materiału pochodzącego z tzw. badań przesiewowych wówczas, gdy zachowany został taki materiał, którego oskarżony nie byłby zobowiązany – z uwagi na rodzaj badań objętych treścią art. 74 § 2 k.p.k. – dostarczyć, występując w charakterze podejrzanego, a przy którego pobraniu w trybie art. 192a § 1 k.p.k. nie jest wymagana zgoda osoby objętej badaniem eliminacyjnym”, po czym dodatkowo przyjął, że: „wyniki takich badań służą istotnie jedynie celom eliminacyjnym i w żadnym wypadku nie mogą być dowodem przeciwko osobie badanej, gdyby uzyskała ona status podejrzanego (oskarżonego). Dopuszczenie takiej możliwości stanowiłoby bowiem obejście zakazu określonego w art. 171 § 5 pkt 2 k.p.k.. Przeprowadzone w celu określonym w art. 192a § 1 k.p.k. badania wariograficzne nigdy nie mogą zatem na dalszym etapie postępowania zostać przekształcone w dowód przeciwko osobie badanej co do jej sprawstwa i winy, gdyby stała się ona następnie podejrzanym i oskarżonym.”¹³⁷. Sąd Najwyższy w wyroku z 4.12.2013 r. analizując dowód z badań wariograficznych przez pryzmat dowodu sprawstwa oskarżonego przyjął, że „sam wynik badania, o jakim mowa w art. 199a k.p.k. dowodzi tylko i wyłącznie tego jakie były reakcje oskarżonego na określone, zadane my pytanie. Nie można go uznawać za dowód jego sprawstwa, czy winy”, czym wpisał się konsekwentnie w dotychczasową linię orzeczniczą¹³⁸.

W postanowieniu z 29.01.2015 r. Sąd Najwyższy pochylając się nad szeregiem istotnych zagadnień prawnych wymagających zasadniczej wykładni ustawy przyjął,

¹³⁵ Postanowienie SN z 17.10.2012 r., IV KK 237/12.

¹³⁶ Wyrok SA w Krakowie z 15.01.2004 r., II AKa 24/03.

¹³⁷ Postanowienie SN z 9.02.2010 r., II K 198/09.

¹³⁸ Wyrok SN z 4.12.2013 r., III KK 273/13.

iż: „niedopuszczalne jest użycie wariografu (poligrafu) w trakcie czynności przesłuchania; użyte w art. 171 § 5 pkt 2 k.p.k. wyrażenie «w związku z przesłuchaniem» rozumieć należy w ten sposób, że zakaz użycia wariografu (poligrafu) dotyczy nie tylko samej czynności procesowej przesłuchania, ale również czynności pozostających w bezpośredniej relacji z przesłuchaniem.(...). Art. 192a § 2 k.p.k. dotyczy wstępnej fazy postępowania przygotowawczego, etapu w którym postępowanie nie toczy się jeszcze przeciwko określonej osobie – *in personam*, ale pozostaje postępowaniem w sprawie – *in rem* i konieczne jest prowadzenie czynności zmierzających do ustalenia potencjalnego podejrzanego. (...) art. 199a k.p.k. dotyczy postępowania karnego w fazie, w której toczy się ono przeciwko konkretnej osobie, a więc po przedstawieniu zarzutów, ze stadium postępowania sądowego włącznie. (...) Badanie przy użyciu wariografu nie powinno być podstawą do wyciągnięcia wprost na jego podstawie wniosków co do wiarygodności danej osoby, wariograf nie jest zatem mimo funkcjonowania w tej materii obiegowych, stereotypowych opinii probierzem prawdomówności czy wykrywaczem kłamstw. Wynik badania wariograficznego dowodzi tylko i wyłącznie tego, jakie były reakcje badanej osoby na zadawane jej pytania. (...) Dowód z opinii biegłego przeprowadzającego badanie za pomocą wariografu jest dowodem o charakterze pomocniczym, pośrednim (używa się także określeń specyficznym lub uzupełniającym) i nie może zastępować samodzielnych dowodów.”¹³⁹.

M. Gołaszewski opracowując głosę do przedmiotowego rozstrzygnięcia sformułował następujące zalecenia:

- 1) dla organu zlecającego badanie:
 - a) zlecenie badań poligraficznych winno następować na jak najwcześniejszym etapie danego postępowania karnego (w szczególności w związku z realizacją celów eliminacyjnych, a w razie potrzeby także i w celach dowodowych wobec świadka, podejrzanego, oskarżonego, a nawet osoby, której status procesowy nie jest jeszcze ustalony),
 - b) w zależności od celu badań oraz etapu postępowania karnego wydając postanowienie o powołaniu biegłego należy zwracać uwagę na wskazywanie właściwych podstaw prawnych (art. 192a § 2 lub 199a k.p.k.),
 - c) odbieranie zgody na poddanie się badaniu poligraficznemu nie może następować w toku czynności procesowej przesłuchania,
 - d) wypracowanie algorytmu postępowania musi akcentować konieczność dopełnienia wymogu eliminowania sytuacji „przesłuchania z udziałem

¹³⁹ Postanowienie SN z 29.01.2015 r., I KZP 25/14.

- biegłego z zakresu badań poligraficznych i unikanie bezpośredniego sąsiedztwa w czasie przesłuchania i badania poligraficznego”,
- e) wykluczyć należy możliwość przesłuchania już po przeprowadzonej ekspertyzie na okoliczność badania poligraficznego,
 - f) dowód z opinii biegłego poligrafera musi być traktowany tak samo jak każdy inny dowód z opinii eksperta;
- 2) dla biegłych:
- a) przeprowadzenie badania poligraficznego wymaga odebrania odpowiedniej zgody od badanego,
 - b) osobę badaną należy pouczyć na podstawie art. 199a k.p.k. o możliwości dowodowego wykorzystania wszelkich oświadczeń przez nią złożonych w trakcie badania,
 - c) dołożenie w tej materii należytej staranności oznacza „niewykraczanie poza standardowe elementy procedury wynikające z istoty badania poligraficznego” co wymaga unikania „odsłuchiwanie badanego” jak też czynienia „bezpośrednich odniesień do wcześniejszego przesłuchania badanego”,
 - d) opracowanie eksperytyzy musi nastąpić w zgodzie z regułami wynikającymi z art. 200 k.p.k.,
 - e) zawarte w opinii konkluzje muszą się odwoływać tylko i wyłącznie do utrwalonych reakcji badanego rozpatrywanych przez pryzmat wskazań statystycznych z pominięciem bezpośrednich odniesień do mówienia prawdy, czy też kłamstwa¹⁴⁰.

Nie sposób jest też w toku niniejszej analizy wyroków stracić z pola widzenia wyroku Sądu Apelacyjnego we Wrocławiu z 19.07.2017 r., który prowadząc rozważania nad wartością poznawczą dowodu z badania wariograficznego, w kontekście fazy postępowania, wyraził pogląd, że: „Dowód z badania wariograficznego ma wartość poznawczą jedynie w początkowej fazie postępowania, a traci na znaczeniu wraz z upływem czasu oraz ilością czynności z udziałem badanego.”

Nadto pośród orzeczeń wydanych już w ciągu ostatnich kilku lat na szczególną uwagę zasługuje postanowienie Sądu Najwyższego z 13.02.2020 r. nawiązujące do kwestii znaczenia dowodu z badania poligraficznego, z którego wynika, iż: „Badanie z użyciem wariografu nie jest formą przesłuchania, lecz dotyczy – skrótowo rzecz ujmując – sposobu przeprowadzania badania przez biegłego w ramach zleconej mu eksperytyzy (art. 199a k.p.k.). Nie stanowi także metody oceny wiarygodności konkretnego dowodu, gdyż za taką ocenę odpowiedzialny jest wyłącznie sąd,

¹⁴⁰ M. Gołaszewski, *Badania poligraficzne w polskim procesie karnym po postanowieniu Sądu Najwyższego z dnia 29 stycznia 2015 r.*, „Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego” 2015, nr 13, s. 149.

dokonując oceny całokształtu przeprowadzonych na rozprawie dowodów zgodnie z zasadą wyrażoną w art. 7 k.p.k.¹⁴¹.

Analiza orzecznictwa funkcjonującego na omawianej płaszczyźnie prowadzi do wniosków zbieżnych z tymi już sformułowanymi przez J. Widackiego, który dostrzegł pewną chwiejność oraz niespójność rozstrzygnięć wydawanych przez sądy apelacyjne oraz Sąd Najwyższy, co prawdopodobnie jest następstwem „słabej znajomości tematu, niezrozumienia na czym polega istota badania poligraficznego”¹⁴².

ZAKOŃCZENIE

Już kilkanaście lat temu J. Dubois widząc duży dystans w korzystaniu przez sądy z badań poligraficznych wyraził swoistą obawę, czy aby poligraf nie jest postrzegany jako „niechciane dziecko sal sądowych”¹⁴³. Ekspertyza wariograficzna wprawdzie jest traktowana jako dowód niesamodzielny, uzupełniający, czy też pośredni, do którego należy podchodzić z dużą dozą ostrożności, nie mniej jednak moim zdaniem pełni bardzo ważną rolę na gruncie współcześnie prowadzonych postępowań karnych. Nie należy tracić z pola widzenia wysokiego poziomu wartości diagnostycznej tego typu badań. Ich stosowanie przez organy ścigania ma wymiar racjonalizatorski, gdyż pozwala na zaoszczędzenie dużych pokładów sił i środków znajdujących się w dyspozycji organów ścigania poprzez właściwe wyznaczenie kierunków prowadzonych śledztw. Pozwala to szybciej dotrzeć do prawdy materialnej. Usprawnia zatem sam proces reakcji karnej stanowiącej odpowiedź na zaistniały czyn inkryminowany. Warunkiem utrzymania należytego poziomu wartości diagnostycznej i dowodowej opinii poligraficznej jest utrzymywanie przez ekspertów je wykonujących najwyższych standardów staranności. O takiej potrzebie trafnie wzmiankował już ponad dekadę temu M. Gołaszewski przyjmując, iż: „obecnie w różnych zawodach i specjalnościach popularność zyskuje idea deregulacji, jednak w sferze badań poligraficznych zarysowuje się przeciwna potrzeba – wprowadzenia dodatkowych regulacji i wdrożenia standardów”¹⁴⁴. Ważną rolę w popularyzacji tego jakże przydatnego dowodu winny pełnić szkolenia przy udziale praktyków potrafiących zaszczepić u adeptów sztuki śledczej zamiłowanie do poszukiwania prawdy wszelkimi możliwymi sposobami, tak by każdy sprawca inkryminowanego czynu został ujęty i pociągnięty do odpowiedzialności karnej, a osoba niewinna nie poniosła tej odpowiedzialności (art. 2 § 1 pkt 1 i § 2 k.p.k.).

¹⁴¹ Postanowienie SN z 13.02.2020 r., V KK 621/19.

¹⁴² J. Widacki, *Badania poligraficzne w orzecznictwie...*, s. 134.

¹⁴³ J. Dubois, *Nigdy nie odważyłbym się zostać sędzią*, „Edukacja Prawnicza”, maj 2008, nr (05/98) www.edukacjaprawnicza.pl/wariograf/, dostęp: 1.11.2022 r.

¹⁴⁴ M. Gołaszewski, *Przełom w procesie walidacji i wyrażaniu wartości diagnostycznej testów wykorzystywanych w badaniach poligraficznych*, „Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego” 2013, nr 8(5) s. 16.

BIBLIOGRAFIA

Literatura

- Aftergood S., *Polygraph Testing and the DOE National Laboratories*, "Science" 2000, vol. 290.
- Charkiewicz M., *Opinia z zakresu badań poligraficznych w postępowaniu podatkowym*, „Doradztwo Podatkowe – Biuletyn Instytutu Studiów Podatkowych” 2021, nr 4.
- Gawliński A., *Wampir. Joachim Knychała – seryjny morderca kobiet*, Gdańsk 2022.
- Gołaszewski M., *Badania poligraficzne w polskim procesie karnym po postanowieniu Sądu Najwyższego z dnia 29 stycznia 2015 r.*, „Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego” 2015, nr 13.
- Gołaszewski M., *Przełom w procesie walidacji i wyrażaniu wartości diagnostycznej testów wykorzystywanych w badaniach poligraficznych*, „Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego” 2013, nr 8(5).
- Gołaszewski M., *Uptyw czasu od krytycznego zdarzenia w kontekście wartości poznawczej badania poligraficznego*, „Prokuratura i Prawo” 2021, nr 11.
- Gołaszewski M., *Użyteczność badań poligraficznych w ograniczaniu recydywy wśród sprawców przestępstw przeciwko wolności seksualnej*, „Prokuratura i Prawo” 2016, nr 12.
- Grzegorzczak T., *Kodeks postępowania karnego. Komentarz, tom I*, Warszawa 2014.
- Herbowski P., *Poligraf a prawo do obrony*, „Palestra” 2012, nr 7-8.
- Herbowski P., *Przydatność testów wiedzy o czynnie*, [w:] *Wykorzystanie wariografu (poligrafu) w badaniach kryminalistycznych oraz kadrowych (materiały poseminaryjne)*, M. Popiało (red.), Szczytno 2009.
- Herbowski P., *Stosowanie poligrafu na podstawie art. 192a § 2 KPK*, „Prokuratura i Prawo” 2012, nr 2.
- Herbowski P., *Wykrywcze wykorzystanie wyników badań poligraficznych*, „Problemy Kryminalistyki” 2010, nr 267.
- Hofmański P., Sadzik E., Zgryzek K., *Kodeks postępowania karnego. Komentarz, tom I*, Warszawa 2011.
- Hołyst B., *Kryminalistyka*, Warszawa 2004.
- Hryszko S., *Badania poligraficzne w procesie wykrywczym organów ścigania*, „Studencka konferencja naukowa nr 5”, Rzeszów-Przemyśl.
- Jaworski R., *Opinia z ekspertyzy poligraficznej jako dowód odciążający*, Wrocław 1999.
- Kasprzak J., Kasprzak M., *„Przesłuchanie przy użyciu wariografu” – prowokacja, czy dowód ignorancji*, „Studia Prawnoustrojowe UWM” 2018, nr 40.
- Kieźel P., Woźniak W., *Możliwości dochodzenia do prawdy poprzez zastosowanie badań poligraficznych*, „Kwartalnik Naukowy Fides Et Ratio” 2018, t. 36, nr 4.
- Konieczny J., *Stosowanie poligrafu w praktyce organów ścigania*, „Problemy Praworządności” 1988, nr 3.
- Kreutz M., *Podstawy psychologii*, Warszawa 1949.
- Krzyściń A., *Badanie poligraficzne jako metoda identyfikacji kryminalistycznej, cz. IV*, „Problemy Kryminalistyki” 2001, nr 231.
- Kulicki M., Kwiatkowska-Darul V., Stępka L., *Kryminalistyka. Wybrane zagadnienia teorii i praktyki śledczo-sądowej*, Toruń 2005.
- Kwasiński R., Tokarska M., Zubańska M., *Wpływ wyników badań wariograficznych na efektywność procesu wykrywczego*, [w:] M. Popiało (red.), *Wykorzystanie wariografu (poligrafu) w badaniach kryminalistycznych oraz kadrowych (materiały poseminaryjne)*, Szczytno 2009.
- Lep Ł., *100-letnie doświadczenia wykorzystania badań poligraficznych*, „Prokuratura i Prawo” 2021, nr 4.
- Leśniak M., *Etyczne problemy związane z ekspertyzą poligraficzną*, [w:] *Kryminalistyka i nauki pokrewne wobec przestępczości*, Poznań 2008.
- Lewandowski E., *Badania poligraficzne, a ocena wiarygodności*, „Problemy Kryminalistyki” 2000, nr 226.
- Litka P., Michalec B., Nowak M., *Polskie Archiwum X. Nie ma zbrodni bez kary*, Kraków 2018.

- Ślady kryminalistyczne. Ujawnianie, zabezpieczanie, wykorzystanie, Goc M., Moszczyński J. (red.), Warszawa 2007.
- Stefański R.A., [w:] *Kodeks postępowania karnego. Komentarz, tom I*, S. Zabłocki (red.), Warszawa 2003.
- Świerk P., *Badania poligraficzne po nowelizacji k.p.k.*, „Prokuratura i Prawo” 2003, nr 9.
- Szarek K., *Czy wobec osoby niewinnej przeciwko której istnieją poważne poszlaki, badanie poligraficzne może dać trafny wynik?*, Wrocław 2014.
- Szczepaniec M., *Możliwość wykorzystania badań poligraficznych w polskim procesie karnym*, „Zeszyty Prawnicze” 2017, nr 17.2.
- Widacki J., *Badania poligraficzne w orzecznictwie sądów polskich*, [w:] *Badania poligraficzne w Polsce*, J. Widacki (red.), Kraków 2014.
- Widacki J., Gołaszewski M., *Subiektywizm w badaniach poligraficznych*, „Studia Prawnicze. Rozprawy i Materiały” 2017, nr 2 (21).
- Widacki J., *Historia badań poligraficznych w Polsce*, [w:] *Badania poligraficzne w Polsce*, J. Widacki (red.), Kraków 2014.
- Widacki J., *Kryminalistyka*, Warszawa 2002.
- Widacki J., *Opinia z badań poligraficznych w procesie karnym*, „Palestra” 2017, nr 7-8.
- Widacki J., *Poligraf, czy wariograf?*, „Problemy Kryminalistyki” 2016, nr 294 (4).
- Widacki M., *Aktualny standard badań poligraficznych a praktyka polska*, [w:] *Badania poligraficzne w Polsce*, J. Widacki (red.), Kraków 2014.
- Wiśniewski Ł., *Wykorzystanie wariografu w sprawach kryminalnych w Polsce do r. 1990*, [w:] *Wykorzystanie wariografu (poligrafu) w badaniach kryminalistycznych oraz kadrowych (materiały poseminaryjne)*, M. Popiało (red.), Szczytno 2009.
- Wójcikiewicz J. (red.), *Ekspertyza sądowa*, Kraków 2002.
- Wójcikiewicz J., *Badania poligraficzne (wariograficzne) prawnika i funkcjonariusza*, [w:] *Doctrina Multiplex Veritas Una, Księga jubileuszowa ofiarowana Profesorowi Mariuszowi Kulickiemu*, pod redakcją A. Bulsiewicz, A. Marka, V. Kwiatkowskiej-Darul, Toruń 2004.

Akty prawne

- Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego (Dz.U. z 2022 r. poz. 1375, ze zm.).
- Ustawa z dnia 19 kwietnia 1969 r. – Kodeks postępowania karnego (Dz.U. z 1969 r. Nr 13, poz. 96, ze zm.).
- Ustawa z dnia 10 stycznia 2003 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego, ustawy – Przepisy wprowadzające Kodeks postępowania karnego, ustawy o świadku koronnym oraz ustawy o ochronie informacji niejawnych (Dz.U. z 2003 r. Nr 17, poz. 155).

Orzecznictwo

- Wyrok SN z 11.11.1964 r., III KK 177/64.
- Wyrok SN z 25.09.1976 r., III KK 171/76.
- Wyrok SN z 14.12.1977 r., I KK 136/77.
- Wyrok SN z 8.07.1980 r., II KK 211/80.
- Wyrok SN z 11.02.1982 r., II KK 6/82.
- Wyrok SN z 14.01.2004 r., V KK 121/03.
- Wyrok SN z 4.12.2013 r., III KK 273/13.
- Postanowienie SN z 13.02.2020 r., V KK 621/19.
- Postanowienie SN z 17.10.2012 r., IV KK 237/12.
- Postanowienie SN z 21.12.1998 r., IV KO 101/98.
- Postanowienie SN z 29.01.2015 r., I KZP 25/14.
- Postanowienie SN z 9.02.2010 r., II K 198/09.

Wyrok SA w Krakowie z 5.06.1996 r., II AKa 140/96.
Wyrok SA w Krakowie z 19.08.1999 r., II AKa 147/99.
Wyrok SA w Krakowie z 15.01.2004 r., II AKa 24/03.
Postanowienie SA w Lublinie z 4.12.1996 r., II AKz 385/96.

Źródła internetowe

Berent M., Bułat A., *Raz jeszcze o wariografii w polskim procesie karnym. Uwagi z perspektywy kryminalistycznej i historyczno-prawnej (cz. I)*, www.creativetime.pl, dostęp: 1.11.2022 r.
Dubois J., *Nigdy nie odważyłbym się zostać sędzią*, „Edukacja Prawnicza”, maj 2008, nr (05/98) www.edukacjaprawnicza.pl/wariograf/, dostęp: 1.11.2022 r.
Dudka K. (red.), *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, Warszawa 2020, Lex/el., dostęp: 1.11.2022 r.
Instytut Badań Wariograficznych, *Badanie kobiet w ciąży*, <https://www.wariograf.com.pl/publikacje/>, dostęp: 1.11.2022 r.
Instytut Badań Wariograficznych, *Badanie wariografem osób nieletnich*, <https://www.wariograf.com.pl/publikacje/>, dostęp: 1.11.2022 r.
Instytut Badań Wariograficznych, *Badanie wariograficzne osób głuchoniemych*, <https://www.wariograf.com.pl/publikacje/>, dostęp: 1.11.2022 r.
Instytut Badań Wariograficznych, *Jak rozwijał się wariograf w USA?*, <https://www.wariograf.com.pl/publikacje/>, dostęp: 1.11.2022 r.,
Instytut Badań Wariograficznych, *Rola tłumacza w badaniu wariograficznym*, <https://www.wariograf.com.pl/publikacje/>, dostęp: 1.11.2022 r.
Jaworski T., Ciesielska A., *W jaki sposób można wykryć kłamstwo? Przedstawiamy wszystkie znane historii sposoby*, www.wykrywaczklamstwa.pl, dostęp: 1.11.2022 r.
Stefański R.A., Zabłocki S. (red.), *Kodeks postępowania karnego, tom II, Komentarz do art. 167-296*, Warszawa 2019, Lex/el., dostęp: 1.11.2022 r.
Świecki D. (red.), *Kodeks postępowania karnego, tom I, Komentarz zaktualizowany*, Lex/el. 2022, dostęp: 1.11.2022 r.

The role of polygraph expertise in criminal proceedings

Summary

The publication in question deals with the contemporary role of polygraph expertise in Polish criminal proceedings. It discusses the history of polygraph research. It refers to research techniques used by experts in the field, as well as to atypical cases of controversial research. Indicates the legal basis of polygraph research. Additionally, it draws attention to the issue of their evidentiary and diagnostic value. He extensively discusses the views of the Supreme Court and common courts formulated in this matter from 1963 to the present. Finally, it emphasizes the role of standardization of polygraph research and popularizing knowledge about it among lawyers.

Keywords: polygraph tests, polygraph, lie detector, emotional connection, circumstantial evidence